



Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

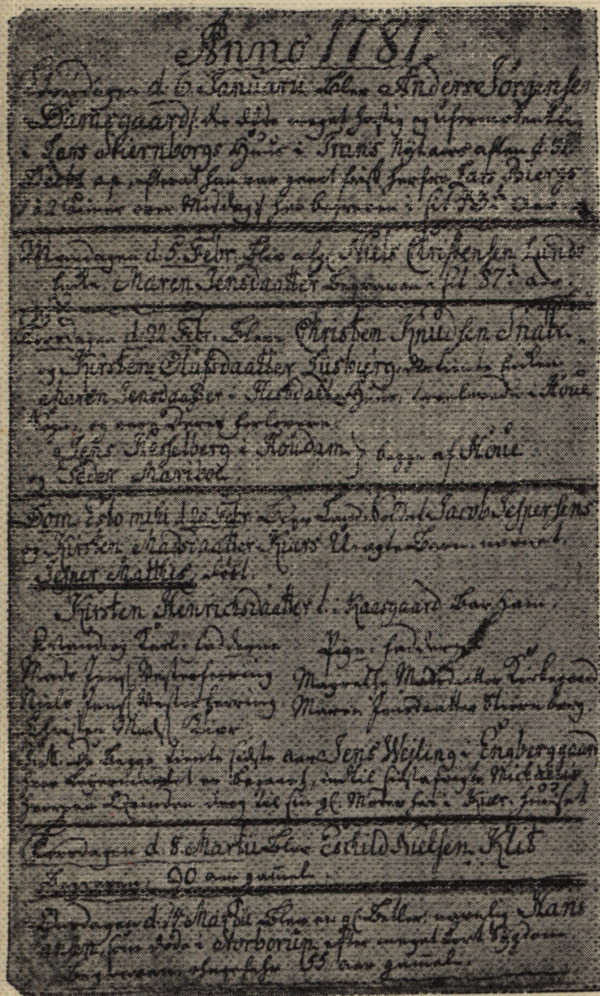
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SLÆGTS HISTORIE



en
vejledning
ved
HANS H.
WORSØE

D.H.F.s
HÅNDBØGER

SLÆGTSHISTORIE

en vejledning

Forsidebilledet er en kirkebogsside 1781 fra Ferring (Vandfuld herred). (Foto: Landsarkivet, Viborg).

DANSK HISTORISK FÆLLESFORENING'S
HÅNDBØGER

HANS H. WORSØE

SLÆGTSHISTORIE
en vejledning

KØBENHAVN 1973

Bogen er sat med Garamond 10 punkt og trykt hos
Aktieselskabet Fr. Martin, Christiansfeld.

Klicheer: Middelboe.

Papir: Tryk E, 100 g. De forenede Papirfabrikker.

Oplag: 1600 eksemplarer.

Omslaget er tilrettelagt af *Evald Thøgersen*.

Håndbogsserien, der redigeres af Herluf Nielsen,
omfatter endvidere:

Knud Prange: Heraldik og historie

Herluf Nielsen: Kronologi

Povl Eller: Historisk ikonografi

Georg Galster: Mønt

Ib Kejlbo: Historisk kartografi

Iørn Piø: Folkeminder og traditionsforskning

Kristian Hald: Stednavne og kulturhistorie

Poul Rasmussen: Mål og vægt

Anders Bæksted: Danske indskrifter

Johan Jørgensen: Skifter og testamenter

Bjarne Stoklund: Bondegård og byggeskik

Helge Klint: Militærhistorie

Kristian Hald: Personnavne i Danmark I. Oldtiden

Carsten Bregenhøj: Etnologisk interviewteknik

A. Strange Nielsen: Lokalhistoriske arkiver

Sven Tito Achen: Identifikation af anonyme våbenskjolde

Uden for serien, men om beslægtede emner:

R. W. Bauer: Calender for årene 601–2200 e. Kr.

(fototeknisk optryk)

Hans H. Worsøe: Grundbog i slægtshistorie

H. Hjelholt: Skriftprøver

E. Kroman: Skriftens historie i Danmark

Enhver form for fotokopiering af denne bog, helt eller delvis,
i ét eller flere eksemplarer, til pædagogisk, merkantilt
eller andet formål forbydes.

© DANSK HISTORISK FÆLLESFORENING 1973

ISBN 87 7423 021 2

INDHOLD

Indledning	7
1. De slægtshistoriske systemer. Anetavlen	10
2. Efterslægtstavle, stamtavle og slægtskabstavle	22
3. Indsamling af materiale i familiens eje	32
Bilag I og II	40
4. Biblioteker og lokalhistoriske arkiver	42
5. Kirkebøgerne	52
6. De offentlige arkiver	60
7. Datering og navneskik	75
8. Slægtsforskning uden for landets grænser	81
Tillæg I. Nogle latinske ord, især fra gamle kirkebøger	89
Tillæg II. Forslag til timeplan til aftenskolekursus	91
Litteraturhenvisninger	92
Stikordsregister	102

INDLEDNING

Går man i gang med at arbejde med sin slægts historie med den indstilling, at et sådant arbejde er nemt at klare og ikke vil volde særlige vanskeligheder, vil man hurtigt støde på uventede besværligheder, blive præsenteret for modstridende oplysninger, køre fast, ja måske simpelt hen opgive, eller – og det er næsten værre end ikke at få noget resultat ud af anstrengelserne – nå til et resultat, der er behæftet med så mange fejl, at det intet er værd.

Går man derimod i gang med arbejdet, vel vidende at det kan blive besværligt, og at der kan opstå forhindringer, som ved første øjekast kan synes uoverskuelige, er man straks bedre hjulpet. Og hvis man, inden man går i gang med selve efterforskningsarbejdet, prøver at sætte sig ind i, hvilke vanskeligheder, der kan møde én på vejen, og forsøger på forhånd at ruste sig mod disse – ja, så har man de bedste forudsætninger for at få noget ud af det arbejde, man går i gang med.

Rigsarkivar Johan Hvidtfeldt har engang karakteriseret beskæftigelse med slægtshistorie som et udslag af menneskets trang til at finde en indre sammenhæng i livets mangeartede foreteelser, den samme trang, som er forudsætningen for videnskab og kunst. Denne trang vil den enkelte næppe altid have gjort sig klar, som oftest vil det vel snarest være en slags nysgerrighed, der driver de fleste til at optage slægts-historiske studier, men en sådan nysgerrighed er sund, blot man er indstillet på at tage resultaterne, som de kommer. Det nytter ikke noget at blive skuffet, hvis forfædrene ikke

helt svarer til forventningerne. Ved en slægtshistorisk undersøgelse går det i første række ud på at fastslå, ja bevise, hvorledes slægtssammenhængen har været, og når det er gjort, at belyse slægtens enkelte medlemmers personlighed set i forbindelse med de muligheder, som tiden og omgivelserne gav dem for at udfolde sig.

Der er formentlig mange, der i deres stille sind har puslet med tanken om engang at få gjort noget ved deres families historie, men som af frygt for de vanskeligheder, et sådant forehavende ville støde på, endnu ikke er kommet i gang. Det er rigtigt, at slægtshistorie kræver tid og tålmodighed, men har man det, vil de fleste være i stand til at lære håndværket og udføre et gedigent stykke slægtshistorisk arbejde, som ikke kun de selv, men også mange andre vil kunne få glæde og udbytte af. Under dette arbejde vil man opdage, at der er intet, der kan sammenlignes med den glæde, man føler ved efterhånden at afdække slægtens liv i fortiden og gennem samtidige kilder få indsigt i deres liv, som var før os. Den første udgave af denne bog blev til som en håndsrækning til at nå dette mål, idet den under titlen »*Grundbog i Slægtshistorie*« blev udarbejdet til de slægtshistoriske sommerkurser, der afholdtes på Køng Folkehøjskole i årene 1962–69. Den var desuden tænkt som vejledning ved selvstudier og som grundbog ved aftenkurser i slægtshistorie, således som de nu holdes over snart sagt hele landet. Efter at denne udgave er kommet i 5 oplag, har man fundet tiden inde til at fremkomme med en ny, revideret og noget udvidet udgave, idet man dog stadig har holdt sig for øje, at den skal kunne benyttes af begyndere.

Heller ikke med det nye omfang vil det imidlertid være muligt at gå i detaljer med alle problemer, som måtte melde sig undervejs, men det er så heldigt, at der på dansk foreligger en virkelig udtømmende, om end nu let forældet gen-

nemgang af disse problemer, nemlig *Albert Fabritius og Harald Hatt: »Håndbog i Slægtsforskning«*. Første udgave kom i 1943 og en lettere ajourført udgave i 1963. Denne bog er uomgængelig for enhver, der ønsker at beskæftige sig mere indgående med slægtshistoriske problemer. Foruden teoretisk og praktisk vejledning bringer den et væld af litteraturhenvisninger. Desværre er i den nye udgave udeladt et afsnit om slægtsforskning i udlandet. For at råde bod herpå og for samtidig at supplere Fabritius og Hatts litteraturlister er der i denne bog tilføjet et lille afsnit om slægtsforskning uden for landets grænser, hvori der er lagt vægt på at anføre en række titler på værker om slægtsforskning i udlandet. Overalt er der desuden lagt vægt på at henvise til den nyeste litteratur, både når det gælder selvstændige bøger og tidsskriftartikler. Samtidig med at være en vejledning for begyndere vil bogen forhåbentlig dermed kunne tjene de noget viderekomne som supplement til ældre værker. For den, der specielt ønsker at beskæftige sig med slægtshistoriske forhold i Sønderjylland, må henvises til den i 1965 af Historisk Samfund for Sønderjylland udsendte og af forfatteren til denne bog reviderede og udvidede udgave af *Johan Hvidtfeldt: Slægtshistoriske studier i Sønderjylland*. I øvrigt vil også sønderjyske problemer, for så vidt de skønnes at være af almindelig interesse, blive medtaget i denne vejledning.

Bogens litteraturfortegnelse er således opbygget, at den i hovedtræk følger kapitelinddelingen, men indenfor de enkelte kapitler opdeles i saggrupper. Uden for kapitelinddelingen gives indledningsvis en oversigt over almen slægts-historisk litteratur. Da der fra nyere tid foreligger så relativt få almene vejledninger, er der på dette ene punkt søgt opnået fuldstændighed forsåvidt angår større tidsskriftartikler og selvstændige bøger.



1. DE SLÆGTSHISTORISKE SYSTEMER. ANETAVLEN.

De fleste mennesker har vel så nogenlunde rede på de nærmest fourdgående generationer, det vil sige: kender deres forældres og bedsteforældres data og navne. Også sine forældres og dermed sin egen eventuelle efterslægt har man som regel god rede på. Værre bliver det, hvis man prøver at holde styr på sine bedsteforældres efterkommere, alle ens onkler, tanter, fætre og kusiner og deres børn igen, og helt umuligt da at gøre rede for efterkommerne af ens fire par oldeforældre. Oldeforældre? Ja, hvor mange mennesker kender egentlig navnene på deres otte oldeforældre – endsiges disses fødselsdag, bryllupsdag og dødsdag? Har man først én gang stillet sig selv det spørgsmål: hvem var dine oldeforældre? varer det ikke længe, inden man er i gang med at samle stof til sin anetavle, og når man først er begyndt, standser man ikke ved oldeforældrene, for disse havde jo også forældre, bedsteforældre, oldeforældre osv.

Inden man går i gang med selve indsamlingsarbejdet må man gøre sig klart, at slægtshistorisk arbejde kan deles i to forskellige, hinanden modsatte former: *anetavlen*, hvor man søger tilbage i tiden og skildrer en persons forslægt (ascendens), og *efterslægtstavlen*, hvor man tager sit udgangspunkt ved en given person eller et ægtepar og skildrer disses efterkommere (descendens). Endelig kan disse to former kombineres på forskellige måder. Man kan f.eks. lave en anetavle tilbage til tipoldeforældrene og derefter fuldstændig efterslægtstavle for alle 8 par tipoldeforældre. Man får dermed en såkaldt *konsangvinitetstavle*. Nogen gængs dansk betegnelse herfor findes endnu ikke, men det latinske ord udtrykker, at

det er en tavle over alle dem, man har blodfællesskab med. I Håndbog i Slægtsforskning foreslås den benævnt »slægtskabstavle«. En noget løsere kombination af anetavle og efterslægtstavle foreligger i begrebet »slægtsbog«, som imidlertid heller ikke endnu har vundet hævd som betegnelse for en bestemt genealogisk genre.

Såvel til anetavlen som til efterslægtstavlen foreligger der forskellige opstillings- og nummereringssystemer, som man kan vælge imellem, og det vil derfor være praktisk i korthed at ridse disse op, inden vi går over til en fremstilling af indsamlingsarbejdet. Har man ikke sat sig ind i de forskellige muligheder på forhånd, risikerer man at måtte skifte system undervejs, og det er aldrig befordrende for arbejdet.

De fleste slægtsforskere foretrækker at starte med en anetavle, det vil vi derfor også gøre.

Anetavlen.

En anetavle er en tavle indeholdende navne – og så vidt muligt data – på en given persons forfædre (aner). Det første man må gøre, er derfor at finde ud af, hvis anetavle man vil lave – som regel vil det vel være ens egen. Denne person kaldes i fagsproget for *proband*, et latinsk ord, der betyder en person, om hvem noget skal bevises. Det, der skal bevises, er, hvem vedkommende stammer fra. Færdige anetavleskemaer parat til udfyldning kan købes, men man kan lige så godt fremstille dem selv, i hvert tilfælde så længe, der er tale om arbejdstavler, hvorpå man indfører oplysningerne, efterhånden som man finder dem. Et anetavleskema ses her på side 12. Probandens navn indføres nu i den nederste rubrik. I de to felter ovenover indskrives probandens fader i feltet til venstre og moderen i feltet til højre. I næste række begynder man helt til venstre med probandens farfar og fortsætter mod højre med farmor, morfar og mormor. I fjerde række

16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
	8		9		10		11		12		13		14		15
			4				5				6				7
								2							3
															1

Anetavleskema med nummerering efter Kekule von Stradonitz' system. Skemaet rummer de første 4 anegenerationer, til og med probandens tipoldeforældre, altså de 16 aner.

begyndes igen til venstre, denne gang med farfars far, dernæst farfars mor osv.

Anetavleskemaer findes i mange former, cirkelrunde med probanden placeret i midten, formet som træer med probanden – noget ulogisk – nederst i stammen og anerne som grene, og mange andre, men den her benyttede form synes at være den mest overskuelige, men selvfølgelig står det enhver frit for at benytte den form, der måtte tiltale den enkelte. Fælles for alle skemaer er dog, at de en skønne dag bliver for små – eller hvis man bliver ved med at bygge til – for u håndterlige. Det er svært at råde bod herpå, men en udvej er det at have en stor oversigtstavle med f.eks. 6 eller 7 generationer, og så desforuden lave små ekstratavler med plads til 4 eller 5 generationer f.eks. i A4-format med hovedtavlens probands tipoldeforældre som »probander«, dog således at disse beholder deres nummerering fra hovedtavlen. Dette sidste er meget vigtigt, da man ellers kan risikere total forvirring inden længe. Med et sådant forråd af én hovedtavle og 32 ekstratavler vil de fleste være særdeles godt hjulpet, idet man må indstille sig på, at det hører til sjældenhederne at komme bagom år 1700 med anetavler for bondeslægter. Regner man 3 generationer på et århundrede, og det er det normale gennemsnit, vil man have plads til sine aner tilbage til Christian d. Fjerdes dage.

Hvilke oplysninger bør man tage med på sin anetavle? På selve tavlen vil det være formålstjenligt at nøjes med fulde navn, stilling, fødselsdato og -sted (subsidiært dåbs-), vielsesdato og -sted (subs. trolovelses-, men ikke forlovelses-), dødsdato og -sted (subs. begravelses-). Her benytter man sig af følgende tegn: * født, ~ viet, † død. Ved ordet »sted« forstås by og sogn; en angivelse som København er ikke nok. I visse tilfælde kan det være nødvendigt at tilføje herredsbetegnelse efter sognenavnet, nemlig når der findes flere

sogne af samme navn, således f. eks. Ørum, der er navnet på ikke færre end 7 jyske sogne.

At føje for mange oplysninger ind på tavlerne vil skade overskueligheden. Selvfølgelig bør man samle alle de oplysninger om ens aner, som man overhovedet kan finde, de skal bare ikke med på tavlerne. Sålænge man ikke har afsluttet indsamlingsarbejdet, og renskrevet sit materiale, kan man have alle oplysningerne, der ikke skal med på oversigtstavlen, liggende på sedler af ensartet størrelse (A 5 eller 6) i læg for hver enkelt ane eller anepar. Materialets behandling ved renskrivning vil vi senere komme tilbage til.

Ligesom der findes forskellige former for anetavleskemaer, findes der også forskellige måder at nummerere anerne på. At det er uomgængeligt nødvendigt at foretage en nummerering, vil enhver, der arbejder med anetavler, hurtigt opdage, idet det er den eneste letfattelige måde at betegne en ane på, der blot ligger 4–5 generationer tilbage. Ganske vist kan man forenkle tiptiptiptiptiptipoldefar til tip⁶oldefar, men da man har 256 af dem, er det en temmelig upræcis angivelse – med et enkelt nummer eller en brøk kan man ganske nøjagtigt betegne hver enkelt af disse.

Det system, der efterhånden har vundet den største udbredelse herhjemme, har navn efter den tyske genealog Stephan Kekule von Stradonitz og er i hele sin opbygning uhyre enkelt, idet det simpelthen består i en fortløbende nummerering begyndende med probanden som nr. 1, dennes far nr. 2, mor nr. 3, farfar nr. 4 osv. som vist på tavlen s. 12. Det skal dog bemærkes, at det er rubrikkerne, der nummere-res, således at forstå, at probandens farmors far altid har nr. 10, hvadenten man kender ham eller ej!

I parentes bemærket vil det også sige, at »probanderne« på de før omtalte ekstratavler får numrene 32–63.

De fordele, dette nummereringssystem byder på, er meget

øjnefaldende: for en hvilken som helst person på tavlen gælder det, at hans faders anenummer er dobbelt så stort som hans eget, hans moders er det dobbelte + én, alle de lige numre er mænd, de ulige kvinder osv.

Har man f.eks. et notat liggende om sin ane nr. 600 og ønsker at finde ud af, hvorleds man nedstammer fra denne, er fremgangsmåden den, at man dividerer med to – ved ulige tal, altså kvinder, trækker man først 1 fra – indtil man når sit eget nummer: 1. Ved ane nr. 600 altså: 300, 150, 75 ($\div 1$), 37 ($\div 1$), 18, 9 ($\div 1$), 4, 2, 1, nr. 300 er altså fars fars mors fars mors mors fars fars far, altså en af tip⁶-oldefædrene, idet man begynder ved nr. 2 og skriver far ved alle de lige nr., mor ved de ulige; en sådan række kaldes en *stamrække*. Den ovennævnte stamrække kunne også udtrykkes: farfars morfars mormors farfars far eller hvorledes man nu ville knytte slægtsbetegnelserne sammen, alt efter hvor man har de faste holdepunkter.

Den største ulempe ved systemet er, at det ved de meget høje tal kan være vanskeligt at se, i hvilken generation vedkommende ane befinder sig. Det problem er man fri for, hvis man vælger det andet udbredte system, nummerering med *anebrøk*.

Dette system, der skylder den tyske genealog Ottokar Lorenz sin tilblivelse, går ud på at nummerere hver enkelt ane med en brøk, hvis tæller angiver antallet af aner i anens generation, altså 2/– i forældrenes generation, 4/– i bedsteforældrenes og 8/– i oldeforældrenes, medens nævneren angiver anens placering i generationen, talt fra venstre på anetavlen. Farfars far (Kekule v. Stradonitz' system nr. 8) får nu 8/1, hans kone (K. v. S. nr. 9): 8/2, farmors far nr. 8/3 osv. således, at morfars far har nr. 8/5 og sluttelig mormors mor nr. 8/8. Også dette system har, foruden det ovenfor nævnte, adskillige fortrin. Ved nummerering med anebrøk

får de kvindelige aner lige tal i nævneren, medens de mandlige får ulige. På en anebrøk kan man altid se, om det er en ane på fædrene eller mødrene side, man har for sig, idet tælleren ved aner på fædrene side altid er mindst dobbelt så stor som nævneren, medens den på mødrene side er mindre end det dobbelte af denne. De to yderpunkter vil klart vise det: oldefar i den rene mandslinie har tælleren 8 nævneren 1 ($8/1$), medens oldemor i ren kvindelinie har tæller og nævner 8 ($8/8$). Vor føromtalte ane nr. 600 vil efter dette system få nr. $512/89$, klart angivende, at der er tale om en mandlig ane på fædrene side. Også her kan man gennem et regnestykke med division og addition udlede rækken af aner fra proband til en bestemt ane. Efter dette system vil »probanderne« på ekstratavlerne få anebrøker med 32 i tælleren. Endelig skal det bemærkes, at ved nummerering med anebrøk, får alle kvindelige aner ulige slutnummer, ligesom kvinder har ved CPR-nummerering. Omregning fra anebrøk til Kekule v. Stradonitz' system kan let finde sted, idet man blot lægger tæller og nævner sammen og trækker én fra. I det ovenfor nævnte eksempel altså $512 + 89 \div 1 = 600$.

Vi har hidtil betragtet anetavlen så at sige på langs, idet vi har fulgt de lange stamrækker fra proband til bestemte aner. På en udarbejdet anetavle kan det være meget fængslende at følge sådanne rækker og se, hvorledes en bestemt slægt måske har siddet på samme gård eller ø i århundreder, en anden række har måske flyttet rundt men gennem lange tider været beskæftiget med et bestemt håndværk, været præster eller degne. Måske kan man følge, hvorledes det er gået op og ned for en slægt, måske en stadig nedadgående linie: selvejer, fæstebonde, indsidder eller omvendt opadgående. Vi kan se fra hvilke miljøer vore forfædre har hentet deres brude og vil opdage, hvor skarpe standsskellene var for blot 150 år siden. Af disse stamrækker tilbage på anetavlen

er de fleste nok mest interesseret i rækken yderst til venstre: lige fædrene linie, især hvor der er tale om at følge et slægtsnavn tilbage. Men også rækken yderst til højre – lige mødrene linie – kan være fascinerende.

Sætter vi os derimod for at betragte anetavlen på tværs, vil vi få et ganske andet billede at se: en gruppe mennesker, der tilfældigvis er kommet til at danne en generation på en anetavle, men som i datiden for størstepartens vedkommende ikke har haft forbindelse med hinanden, selv om de stort set – men heller ikke mere – har levet samtidigt. På en anetavle kan herremand og hovbonde stå side om side og være lige gode. Mange vil dog opdage, at de trods alt ligesom falder i grupper, enten af lokal eller social karakter. Dette skyldes, at nedbrydelsen af standsforskellene og de geografiske afstandes betydning begge dele for alvor tog fart i vore bedste- eller oldeforældres tid. Der er således en naturlig forklaring på, at anerne i mange tilfælde falder i 4, 8 eller 16 grupper, som kan afvige stærkt fra hinanden.

Hver række på tværs af anetavlen danner en anegeneration, og man vil hurtigt opdage, at antallet af aner for hver række fordobles i forhold til antallet i foregående række, hvilket giver anetavlen et yderst regelmæssigt og velordnet præg, som en efterslægtstavle ganske savner. Det er også det, der gør det muligt at have så fremragende nummererings-systemer for anetavler. Når man således i fagsproget taler om, at man »har sine 64 aner« betyder det ikke, at man kender 64 og sine utallige aner, men derimod at man kender samtlige aner i rækken tip³forældre, dvs. numrene 64–127, eller med anebrok: alle dem, der har 64 i tælleren – og det er noget af en bedrift!

Hvis man ville prøve at regne ud, hvor mange aner man ville have i en anegeneration, der lå blot 600 år, altså 18 generationer tilbage, ville man komme til så imponerende tal,

at man, selv om kilderne tillod det, aldrig ville kunne få rede på dem – og fortsætter man endnu et par århundreder, ville tallene blive så svimlende store, at man ville sige til sig selv, at der måtte være noget galt – og det er der også. Tallene i sig selv er – teoretisk set – gode nok, man må blot huske på, at de samme personer forekommer mange gange blot under forskellige numre – et fænomen, som kaldes anetab eller med et bedre udtryk *anesammenfald*. Anesammenfald illustreres bedst ved det ikke ukendte fænomen, at fætter og kusine indgår ægteskab; for deres børn kan da opstilles en anetavle, hvori det ene sæt oldeforældre forekommer to gange – der er altså kun 6 forskellige aner i generationen »de 8 aner«, af »de 16 aner« er kun de 12 forskellige personer og så fremdeles – selvfølgelig skal der i en sådan anetavle nummereres som i alle andre. De normale oplysninger indføres i rubriken med det laveste nummer og ved de øvrige skrives blot henvisning til dette nr. Anesammenfald vil hyppigst forekomme der, hvor udvalget af ægteskabspartnere har været sparsomt, men vil før eller senere forekomme i enhver anetavle. Forskellige årsager kan have spillet ind ved denne indskrænkning af valgmuligheder – hovedårsagen er isolation på den ene eller anden måde. Hyppigst forekommer denne isolation i form af standsskranker – kravet om, at ægtefællerne skulle være jævnbyrdige. Genealogen Forst de Battaglia har påvist, at anesammenfaldet i de katolske fyrsteslægter var så udpræget, at den spanske konge Alfons XIII's 1024 aner udgjordes af 111 forskellige personer. Naturligvis forstærkes visse arveanlæg ved en så høj grad af indgiftning, men det må absolut frarådes slægtsforskere, der ikke ved siden af har speciel uddannelse i den retning, at begynde at opstille arvelighedsteorier for deres egen anetavle. Andre former for isolation og medfølgende anesammenfald, har ikke været så bevidst villet og konsekvent som ovennævnte, og har derfor

ikke givet sig så drastiske udslag. Af andre årsager til anesammenfald kan nævnes isolerede bebyggelser – herhjemme øer, udenlands også ensomme dale – anden trosretning eller foragtet erhverv, såsom rakkerens eller bødlens.

Beslægtet med anesammenfald er *aneforskydning*, som fremkommer når samme ane optræder i forskellige anegenerationer. Det kan således f. eks. opstå, hvis en mand gifter sig med sin kusines datter. Problemet om den biologiske virkning ved anesammenfald og aneforskydning er taget op i en teoretisk artikel af overlæge Kai Albertsen i Personalhistorisk Tidsskrift 1967–68.

Med en anetavle bliver man aldrig færdig, men har man f. eks. sine 32 aner, gør man klogt i at skrive det afsnit af anetavlen rent, således at man samler alle væsentlige oplysninger, der ikke skal med på selve tavlen, i et *teksthæfte* til anetavlen. I dette hæfte – gerne løsbladesystem – anbringes anerne i nummerorden, hvis man nummererer fortløbende, eller generationsvis i nummerorden, hvis man benytter anebrok: rækkefølgen bliver den samme. I et sådant hæfte kan eventuelle billeder også anbringes. Her hører også omtalen af de ejendomme, de måtte have ejet eller beboet, hjemme, skildringer af hjemmets indretning og livet dér, samt selvfølgelig de mere indgående personkarakteristikker og levnedsløb. Det kan derimod diskuteres, hvor meget man vil tage med om de enkelte ægtepars børn, men lad det være fastslået, at vil man udarbejde en ren anetavle, hører oplysninger om andre børn end det, man nedstammer fra, egentlig ikke hjemme i teksthæftet. Når man bringer sådanne supplerende oplysninger, er man inde i en kombineret ane- og efterslægtstavle. Det må afhænge af den enkeltes skøn – og tid – hvor mange oplysninger, der skal samles og bringes, men man bør være konsekvent og behandle alle anerne ens og ikke pludselig bringe lange efterslægtstavler for én ane



i teksthæftet og ingenting for en anden. Både af hensyn til én selv og til det samlede billede af éns forslægt bør man dog næppe være principrytter, men for hvert ægtepar opnotere, hvilke børn dette par har, og indføje dem i teksthæftet til anetavlen. For det første er det jo ikke helt ligegyldigt, om der har været 14 eller 1 barn i et hjem, som man vil prøve at danne sig et billede af, og for det andet kan det være af meget stor betydning for udforskningen af mere indviklede problemer i anetavlen, at man kender en anes søskende – ja ofte kan man ved at gå flere led af sidelinier igennem pludselig finde en oplysning, der kaster nyt lys over et hidtil dunkelt punkt.

Teksthæftet til anetavlen kan f. eks. udformes således, hvad angår omtalen af et anepars børn:

Ane nr. 256 Lauritz Sørensen Rytter, f. ?, død ca. 1694 (skifte Ålborg 22. aug. 1694). Skipper i Ålborg, nævnes i grundtaksten 1683 som ejer af et hus i Slotsgade. Etc., etc.

Gift ca. 1672 med:

nr. 257 Maren Christensdatter, f. ?, død Ålborg Frue sogn 20. dec. 1712. – 6 børn kendt:

1. Anne Lauritzdatter, f. ca. 1672, gift 1) konsumptionsbetj. Jens Jensen Sommer i Ålborg, 2) degn Bertel Povelsen Kierulf i Kollerup. Død 30. dec. 1733 Kollerup.
2. Søren Lauritzen – se ane nr. 128.
3. Christen Lauritzen, f. ca. 1675, sejlet til Ostindien, senere skæbne ukendt.
4. Maren Lauritzdatter, f. ca. 1678, gift m. Nicolai Bertelsen Rodulf, farver i Ålborg. Død 17. febr. 1756, Blegind.

5. N. N. begr. 18. jan. 1683 Ålborg Frue sg.
6. Hans Lauritzen, f. ca. 1686 Ålborg, Frue sg.,
skibsskriver, begr. Blegind 19. jan. 1754.
Ugift.

Inden vi forlader anetavlen, skal det lige nævnes, at man ved indsamlingen af materialet bør gå nogenlunde generationsvis frem og ikke lade sig friste af, at man pludselig kommer ind i et spændende spor med en slægtsrække, der kan føres langt tilbage, og som man kaster al sin energi over, med det resultat at man forsømmer de øvrige. Hvis man ikke følger dette princip med at gøre anetavlen færdig generation for generation, risikerer man let at miste overblikket over, hvilket kildemateriale man har gennemgået, og hvilke aner man har færdigbehandlet.

Udarbejdelse af anetavler er vel nok den form for slægtsforskning, som tiltrækker de fleste, og bliver derfor det felt, hvor man som regel først prøver kræfterne. Dyrket med en ærlig vilje til at finde frem til sandheden og føre bevis for, at slægtsskabsforholdene virkelig har været som angivet på tavlen, kan arbejdet med anetavlen give dens dyrkere stor glæde og dybere forståelse både af sig selv og af fortiden.

2. EFTERSLÆGTSTAVLE, STAMTAVLE OG SLÆGTSKABSTAVLE.

Medens man ved anetavlen beskæftiger sig med en persons forfædre, klarlægger hans herkomst – ascendens – søger man ved en efterslægtstavle at give en oversigt over en persons afkom, hans descendens. Man må her skelne mellem to former for efterslægtstavle:

1. Den fuldstændige *efterslægtstavle*, hvori en given persons hele efterslægt på såvel mands- som kvindeside har plads.
2. Den såkaldte *stamtavle*, hvori en persons hele efterslægt på mandssiden optages – hans agnatiske descendens – medens kvindesiden – den cognatiske descendens – kun medtages i ét led i hver generation. Hvis det er en familie med slægtsnavn, vil det altså sige, at stamtavlen omfatter samtlige personer, der er født med slægtsnavnet.

Medens stamtavlen synes at have været den foretrukne i den ældre litteratur, har den fuldstændige efterslægtstavle efterhånden også vundet stor udbredelse – måske det kan ses som et udslag af kønnes ligeberettigelse også på det punkt?

Anetavlen udmærkede sig ved sin fuldstændige regelbundethed, hvad angår antallet af personer i hver generation. I modsætning hertil kan man sige, at efterslægtstavlen er kendetegnet af en fuldkommen mangel på regelmæssighed: i én generation kan det gennemsnitlige børnetal være f. eks. 7, i den næste måske kun 2 osv. Dette medfører en betydelig vanskelighed ved at indføre nummerering i disse tavler, og der findes da også et utal af systemer, som det vil føre for vidt alle her at komme ind på. En udvej er det at vente, til man har afsluttet arbejdet med en efterslægtstavle, og så simpelthen nummerere fra en ende af eller generationsvis.

Dog kan det være farligt, for hele systemet vælter, hvis der pludselig findes nye ukendte efterkommere, der skal puttes ind på tavlen.

Af de mange forskellige opstillingsystemer, der eksisterer for efterslægtsarbejder, skal kun tre omtales her: det i ældre værker næsten enerådende indrykningssystem, den nu mere populære generationsvise opstilling, og endelig det ikke herhjemme meget benyttede tabellariske system, der i sin nyeste skikkelse rummer utvivlsomme fordele.

Christen Skeel

til Søstrup, Stierovad, Gl. Estrup, Ulstrup, Ørbelgaard, Ravnholt, Lølse, Krænterup, Rosenlund og Nørregaard, Geheimeraad, Afsæf for i Statscollegiet og Høiefæret, Stiftamtmand i Viborg og Amtmand over Hald og Skivehuus Amt, R. af Ldvig., født ²⁸/₁ 1623, død ²⁸/₃ 1688, *²⁹/₄ 1652 Birgitte Rosenfrands. Datter af Palle Rosenfrands til Krænterup, Befalingmand paa Nykjøbing og Natholm Slotte, og Elisabeth Yunge, født ²⁵/₁ 1633, død ²¹/₅ 1677.

Ingte Skeel, bøde som Børn.	Elisabeth Skeel,	Jørgen Skeel	Elisabeth Sophie Skeel	Ingte Kirstine Skeel, død som Barn.
		til Søstrup, Stierovad, Gl. Estrup, Ulstrup, Ørbelgaard, Skiern, Narmart, Krænterup, Rosenlund og Nørregaard. Kammerjunker, født ¹⁴ / ₅ 1656, død ¹ / ₃ 1695, * ¹⁹ / ₅ 1691 Benedicte Margrethe Brodtdorff, Datter af Cai Bertram Brodtdorff til Bøttkamp og Margrethe Kanyau, Dyrctter af Stambuset Gl. Estrup, død ⁷ / ₆ 1739.	til Ravnholt og Lølse, født 1660, død ⁶ / ₁ 1690 * Overceremonimester Frederik Ørskdorff, født 1650, død 1691.	

Christen Skeel,

Stamherre til Gl. Estrup, Dyrctter og Besidder af Grevskabet Skeel, Herre til Ulstrup, Himmestrup, Biskum og Østergaard, Kammerherre og Oberst, født ¹²/₄ 1695, død ²⁶/₂ 1731, *⁶/₄ 1716 Baronesse Auguste Winterfeldt, Datter af Baron Gustav Winterfeldt, født ²⁰/₂ 1697, død ²/₁ 1740.

Del af stamtaulediagram fra V. S. Skeel: Optegnelser om Familien Skeel (1871). Kun de mandlige efterkommeres børn er anført.

Ligestyldt hvilket af de tre systemer man benytter sig af, er det dog for overskuelighedens skyld nødvendigt at lave en oversigtstavle. Denne kan laves meget simpelt på et stykke aflangt papir. Øverst begynder man med stamfaderen og hans hustru, et stykke længere nede anbringer man på linie efter alder hans børn, med forbindelsesstreger angivet, at de er børn af ham og evt. også af hvilket ægteskab. I næste linie kommer næste generation, atter med forbindelseslinier markeret, af hvem hver enkelt er barn – og så fremdeles. En ulempe ved sådanne tavler er, at de har en vis tendens til at blive meget store og u håndterlige. Ofte ser man sådanne stamtavler eller efterslægtstavler meget smukt udført – evt. i form af et »stamtræ«, hvor stamfaderen udgør nederste del af stammen og efterslægten grenene – ophængt i slægtsinteresserede familiers hjem. Men vi vender tilbage til efterslægtstavler i liste- eller bogform og betragter de tre vigtigste systemer.

Indrykningssystemet. Det afgørende princip for indrykningssystemet er førstefødselsretten – primogenituren. Det vil sige, at ældste barns descendens behandles først, begyndende med ældste barn og hele dets efterslægt. Når denne er udtømt, tages ældste barns næstældste barn og hele dets efterslægt osv. Først når det ældste barns hele efterslægt er skildret, går man over til stamfaderens næstældste barn og tager efter samme principper dets efterslægt. Derefter tredieældste barns osv. Systemet kaldes indrykningssystemet, fordi man med stamfaderen begynder helt ude til venstre på papiret og så for hver generation rykker en tak til højre. Det giver bedre overskuelighed, men alligevel kan en omfattende efterslægtstavle i bogform blive svær at orientere sig i, idet en søskendeflok kan være spredt fra bogens første til sidste side. For at anskueliggøre en efterslægtstavle efter dette sy-

stem, skal der her gives et eksempel på en sådan tavle:

Søren Lauritzen, f. ca. 1673, Ålborg Frue sg.?, død på Vorsø, begr. Søvind sg. 17. sept. 1723. Fuldmægtig hos forskellige regimentsskrivere, forvalter på Løvenholm, forpagter af Sød-
ringholm. 1722 ejer af Vorsø. Gift ca. 1706 i ? m. Johanne
Lauritzdatter Møller, f. ca. 1685 i ?, begr. Søvind sg. 14.
febr. 1724. 9 børn kendt:

1. Holger Sørensen Reetz, f. ca. 1707, død før 1758, ser-
gent i Kongsberg, Norge. Gift m. Ahlet ... 1 barn
kendt:
 - a) Severin Ritz, dbt. 2. juni 1737 Kongsberg, begr.
22. juni 1737 smst.
2. Marie Elisabeth Sørensdatter Worsøe, f. ca. 1709, død
1751 i Fillerup, begr. Odder 12. nov. Gift 12. sept.
1726 i Vær m. Knud Engelbretsen, f. ca. 1700 i Oslo.
Begr. 16. marts 1767 Odder. Herredsskriver, fæster af
Fillerup overmølle. 12 børn kendt:
 - a) Johanne Knudsdatter, f. før 1730, gift 2. juni 1747
i Odder m. Niels Nelleblad, møller på Tingstedholms
mølle.
Derefter hele deres efterslægt.
 - b-c) Bodil og Ide Knudsdøtre, tvillinger, dbt. Odder
26. marts 1730, begr. 2. apr. s.å.
 - d) Boel (kaldet Bolette) Engelbreth osv. samtlige sø-
skende og deres efterslægt indtil i dag. Dernæst:
3. Anne Sophie Sørensdatter, f. 1710 Løvenholm, dbt. 12.
okt. Gesing sg., død før 1716.
4. Laurids Sørensen Worsøe, f. 18. okt. 1711 Sød-
ringholm, præst og provst i Blegind-Hørning, død 12. juli 1780
Blegind. Gift 8. nov. 1736 i Trige m. Ide Margrethe
Christoffersdatter Bøeg, f. smst. 24. jan. 1716, begr.
Blegind 17. febr. 1790. 14 børn:

- a) Søren Worsøe, f. Trige 19. okt. 1737, død 6. jan. 1738 smst.
- b) Withe Nelle Worsøe, f. Blegind 12. nov. 1739 osv. hvert enkelt barn og dets efterslægt, stadig for hvert slægtled rykket længere og længere ud til højre.

Den *generationsvise opstilling* tager ikke samme hensyn til den førstefødte, men gør hver generation færdig i sammenhæng. Begyndelsen af samme efterslægtstavle ville med generationsvis opstilling tage sig sådan ud:

1. generation:

Søren Lauritzen, f. ca. 1673, Ålborg Frue sg.?, død på Vorsø, begr. Søvind sg. 17. sept. 1723. Fuldmægtig hos forskellige regimentsskrivere, forvalter på Løvenholm, forpagter af Sødrieholm. 1722 ejer af Vorsø. Gift ca. 1706 i ? m. Johanne Lauritzdatter Møller, f. ca. 1685 i ?, begr. Søvind sg. 14. febr. 1724.

9 børn: 2. generation no: 1–9:

2. generation:

No: 1–9. Søren Lauritzens og Johanne Lauritzdtr. Møllers børn:

1. Holger Sørensen Reetz, f. ca. 1707, død før 1758, sergent i Kongsberg, Norge. Gift m. Ahlet . . .
1 barn kendt: 3. generation no: 1.
2. Marie Elisabeth Sørensdatter Worsøe, f. ca. 1709, død 1751 i Fillerup, begr. Odder 12. nov. Gift 12. sept. 1726 i Vær m. Knud Engelbretsen, f. ca. 1700 i Oslo, begr. 16. marts 1767 Odder. Herredsskriver, fæster af Fillerup overmølle.
12 børn kendt: 3. generation no: 2–13.
3. Anne Sophie Sørensdatter, f. 1710 Løvenholm, dbt. 12.

okt. Gessing sg., død før 1716.

4. Laurids Sørensen Worsøe, f. 18. okt. 1711 Sødriøholm, præst og provst i Blegind-Hørning. Død 12. juli 1780 i Blegind. Gift 8. nov. 1736 i Trige m. Ide Margrethe Christophersdatter Bøeg, f. smst. 24. jan. 1716, begr. Blegind 17. febr. 1790.

14 børn: 3. generation no: 14–27.

5. Detlef Sørensen Worsøe, f. ca. 1713 Sødriøholm, købmand og deputeret borger i Haderslev. Død 1. sept. 1779 Gl. Haderslev, begr. 5. sept. s. å. Hdsl. Frue sg. Gift 1) ca. okt. 1734 Maria Margreta Riedel, f. . . ., død i barselseng febr. 1736, Haderslev.

1 barn: 3. generation no: 28.

Gift 2) ca. jan. 1737 Helena Christina Schrøder, f. ca. 1711 Hadersl.?, død Hadersl. Frue sg. 2. jan. 1798.

5 børn: 3. generation no: 29–33.

6. Anne Sophie Sørensdatter Worsøe osv. alle søskende, derefter kommer så:

3. generation:

No: 1. Holger Sørensen Reetz og Ahlet . . .s barn:

1. Severin Ritz, dbt. 2. juni 1737, begr. 22. juni s. å. Kongsberg.

No: 2–13. Marie Elisabeth Sørensdatter Worsøe og Knud Engelbretsens 12 børn:

2. Johanne Knudsdatter, f. før 1730, gift 2. juni 1747 Odder m. Niels Nelleblad, møller på Tingstedholms mølle.

x børn: 4. generation no: 1–x

og så fremdeles.

Den tabellariske opstilling er i sin oprindelse et svensk system, der ligesom indrykningssystemet byggede på den førstefødtes særstilling. En udførlig skildring findes hos Fabricius og Hatt. I nyere tid har systemet imidlertid gennem-

gået en udvikling og er blevet afpasset efter det generationsvise syn på efterslægtstavlen. Begyndelsen af samme efterslægtstavle tager sig efter dette system således ud:

Tabel 1.

Søren Lauritzen, f. ca. 1673, Ålborg Frue sg.?, død på Vorsø, begr. Søvind sg. 17. sept. 1723. Fuldmægtig hos forskellige regimentsskrivere, forvalter på Løvenholm, forpagter af Sødringholm. 1722 ejer af Vorsø. Gift ca. 1706 i ? m. Johanne Lauritzdatter Møller, f. ca. 1685 i ?, begr. Søvind sg. 14. febr. 1724.

9 børn:

- a. Holger Sørensen Reetz, f. ca. 1707 tabel 2
- b. Marie Elisabeth Sørensdatter Worsøe f. ca. 1709 3
- c. Anne Sophie Sørensdatter, f. 1710 Løvenholm, dbt.
12. okt. s. å. Gessing sg., død før 1716.
- d. Laurids Sørensen Worsøe, f. 18. okt. 1711 4
- e. Detlef Sørensen Worsøe, f. ca. 1713 5
- f. Anne Sophie Sørensdatter Worsøe, f. ca. 1716 6
- g. Wilhelm Adolph Sørensen Worsøe, f. 1718 7
- h. Frederik Christian Sørensen Worsøe, f. 1720 8
- i. Johanne Marie Sørensdatter Worsøe, dbt. 9. febr. 1722 9

Tabel 2.

Holger Sørensen Reetz f. ca. 1707, død før 1758, sergent i Kongsberg, Norge. Gift m. Ahlet . . .

1 barn kendt:

- a. Severin Ritz, dbt. 2. juni 1737 Kongsberg, begr. 22. juni s. å. smts.

Tabel 3.

Marie Elisabeth Sørensdatter Worsøe, f. ca. 1709, død 1751 i Fillerup, begr. Odder 12. nov. s. å. Gift 12. sept. 1726 i

Vær med Knud Engelbretsen, f. ca. 1700 i Oslo, begr. 16. marts 1767 i Odder. Herredsskriver, fæster af Fillerup overmølle.

12 børn kendt:

- a. Johanne Knudsdatter, f. før 1730 tabel 10
- b. Bodil (tvilling) dbt. 26. marts 1730 Odder, begr.
2. apr. s. å. smts.
- c. Ide (tvilling) dbt. 26. marts 1730 Odder, begr. 2. apr.
s. å. smts.
- d. Bolette Engelbreth dbt. 8. juli 1731 11
etc.

Hovedprincippet for det tabellariske system er, at enhver person, der har efterladt sig efterslægt, får sin egen tabel, medens personer, der ikke har efterkommere, færdigbehandles på faderens/moderens tavle.

Om man foretrækker den ene eller den anden af disse opstillingsmetoder, må afhænge af et personligt skøn, men både den generationsvise opstilling og den tabellariske opstilling har den meget store fordel, at en søskendeflok ikke adskilles, og at man lettere kan danne sig et skøn over, hvilke medlemmer af slægten, der har levet samtidigt.

Som det fremgår af det foregående, dækker begreberne anetavle, efterslægtstavle og stamtavle hver sit område, som klart kan defineres. Det er derfor af den største vigtighed, at man holder sig disse begreber klart og kun bruger ordene om det, de virkelig dækker. Desværre må det vist anses for almindelig sprogbrug at bruge ordet »stamtavle« om næsten enhver form for slægtshistorisk fremstilling, men i det mindste de, der beskæftiger sig med slægtshistorie, bør anvende ordene i deres snævrere betydning.

Imidlertid findes der også forskellige måder at kombinere anetavle og efterslægts- (stam-) tavle på. Den såkaldte kon-

sanguinitetstavle – *slægtsskabstavlen* – er tidligere nævnt.

Den første publicerede danske slægtsskabstavle er Albert Fabritius: *Hans Majestæt Kong Christian X og hans Slægtninge* (trykt 1937). Den består af anetavle for Christian X til og med de 16 aner + efterslægtstavler for disse 16 aner. Ved at studere denne forbilledlige tavle kan man sætte sig ind i de særlige opstillings- og nummereringsproblemer, slægtsskabstavlen rummer. At udarbejde en sådan tavle for sig selv er et meget stort arbejde, men dets fuldførelse vil til gengæld betyde en fuldstændig oversigt over de blodsbeslægtede i nærmere led. Imidlertid er det ganske uoverkommeligt at gøre det for de 32 for ikke at sige de 64 aner. Der findes da også ganske få slægtsskabstavler udgivet på dansk. Disse er alle nævnt i Kai Albertsens artikel: *Konsanguinitetstavlens* (Personalhistorisk Tidsskrift 1972), der indgående gør rede for såvel danske som udenlandske genealogers arbejde med slægtsskabstavlernes problematik.

Endnu en form for kombination af anetavle og efterslægtstavle skal nævnes, ikke fordi den betyder nogen teoretisk landvinding for genealogien, men fordi den i de senere år har vundet en ret stor udbredelse. Denne kombination består i, at man med et ægtepar som udgangspunkt udarbejder anetavle for deres børn samt fuldstændig efterslægtstavle. Der findes ikke i faglitteraturen nogen betegnelse, der kan siges at være helt dækkende, men det kunne måske være passende hertil at anvende det meget misbrugte, men hidtil temmelig udefinerede ord *slægtsbog* om denne genre. Bøger af denne karakter udsendes ofte til at markere jubilæumsdage eller runde fødselsdage, og er på sin vis en udmærket måde at få noget af det store stof, mange slægtsforskere ligger inde med, systemiseret og gjort tilgængeligt for en større kreds.

Til slut skal omtales en form for genealogisk arbejde, som i de senere år har påkaldt sig betydelig interesse, men som

kun kan praktiseres af den erfarne slægtsforsker, ja måske endog bedst egner sig til teamwork. Det er den såkaldte *befolkningsgenealogi*, hvor man udreder den genealogiske sammenhæng mellem samtlige individer i f. eks. et sogn i en bestemt periode. Resultatet af sådanne undersøgelser har stor videnskabelig betydning. En skildring af arbejdsmetoderne er givet af K. Albertsen i *Personalthistorisk Tidsskrift* 1969.

Problematikken ved behandlingen af det indsamlede materiale er hermed langt fra udtømt, men kun ganske overfladisk betragtet. Det er dog mit håb, at man vil være i stand til dels at orientere sig i slægtshistoriske arbejder og dels få nogenlunde skik på sit eget materiale.

Efter denne lange, men nødvendige indledning vil vi vende os til selve indsamlingsarbejdet og tage problemerne i den rækkefølge, de dukker op.

3. INDSAMLING AF MATERIALE I FAMILIENS EJE.

Familietradition. I de fleste familier findes traditioner, beretninger om de ældre generationers bedrifter og herkomst, og ofte er det disse traditioner, der giver stødet til, at man kommer i gang med et slægtshistorisk arbejde. Det er ganske naturligt, at man derfor begynder med det stof, der kan samles inden for selve familien. Det drejer sig dels om mundtlig overlevering, dels om gamle dokumenter og billeder.

Lad os først fastslå, at det er slægtsforskerens opgave at samle materiale om en slægt, at sortere dette materiale kritisk og udnytte det til en fremstilling af, hvorledes slægtskabsforholdene virkelig har været, og hvorledes livet har formet sig for de enkelte medlemmer. Dette medfører, at man nok skal indsamle alt det stof, man kan opspore, men man skal underkaste det en prøvelse, før man accepterer dets sandhedsindhold. For at være i stand til det, er det vigtigt, at man altid véd, hvor man har sit stof fra, det er derfor en uomgængelig grundregel, at man aldrig må opnotere en oplysning uden at angive kilden. Får man da opnoteret to modstridende oplysninger, vil man i mange tilfælde, når man kender kilden til oplysningerne, være i stand til at give den ene forrang fremfor den anden – fremfor alt må man aldrig forsøge at harmonisere kilderne. Det er klart, at førstehåndskilder – f. eks. folk der beretter om deres egen ungdom – må have forrang fremfor beretninger, der ad mundtlig vej er gået gennem flere generationer. En samtidig kilde er som regel også bedre end en senere tradition. Den svenske historiker Bengt Hildebrand formulerer det på følgende måde: Overfor et samtidigt nedskrevet vederhæftigt vidnesbyrd om

tildragelser i fortiden må en nutidig mundtlig tradition, der er afvigende, altid afvises. Det er kloge ord at holde sig for øje, når man indsamler familietraditionsstof.

En familietradition kan opstå på mange måder, f. eks. kan en tilfældig ydre lighed med en kendt person nemt sætte snak i gang. Andre muligheder er godmodigt praleri, eller i visse tilfælde, især hvor det drejede sig om børn født uden for ægteskab, ønsket om at skjule den virkelige fader. Man må også være opmærksom på, at den mundtlige traditions-overlevering nemt kan forskyde tidspunktet for en begivenhed og dermed tillægge én person handlinger eller egenskaber, der oprindeligt var tillagt en helt anden person, som den senere traditionsbærer ikke kender. Findes i en familie en tradition om f. eks. en af de nulevende generationers oldeforældre, og det tydeligt kan bevises, at denne tradition ikke passer, kan det ikke udelukkes, at det senere viser sig at passe på en person én eller flere generationer længere tilbage – en person, som imidlertid ikke længere var levende i slægtens hukommelse. Hvor lang en slægts hukommelse er, så længe der intet nedskrevet er at støtte sig til, afhænger af mange ting, men især af, hvor levende familiefølelsen har været, og det er som bekendt yderst forskelligt fra slægt til slægt. Sjældent rækker den dog længere end 3 generationer tilbage, men det kan også i heldige tilfælde dreje sig om op til 150 år.

En gruppe af familietraditioner må der især manes til for-sigtighed overfor. Det drejer sig om den endnu i dag særdeles livskraftige gruppe af traditioner om adelig eller endog kongelig afstamning. Blandt de konger, der oftest får skyld for at være ophav til børn uden for ægteskab, indtager den folkekære Frederik VII vel nok førstepladsen – ironisk nok, da det netop om ham er utvetydigt fastslået, at han var ude af stand til at få børn. Et berømt eksempel på kongelige

børn er myten om jomfru Fanny i Åbenrå, der skulle være frugten af en førægteskabelig forbindelse mellem den senere kong Christian VIII og hans forlovede prinsesse Charlotte Frederikke. Dette må nu anses for modbevist, og her som i andre tilfælde må man stå fast på den grundsætning, at bevisbyrden tilfalder traditionsforsvareren, og huske på, at en tradition ikke bliver mere sand af tidligere at være blevet trykt! Så er der straks større sandsynlighed for, at en familietradition, der f. eks. siger, at stamfaderen endte i bolt og jern på Bremerholm, er sand, for en sådan historie er i hvert tilfælde ikke udsprunget af honnet ambition.

Hvis man er så heldig, at man har to af hinanden uafhængige beretninger, som fortæller nogenlunde det samme, vil troværdigheden være betydelig styrket. Hvis f. eks. en familie hævder at nedstamme fra et uægte barn af en navngiven præst i forrige århundrede, må man på forhånd stille sig skeptisk overfor det. Men får man på egnen at vide, at denne præst vistnok fik et uægte barn, som dog blev skaffet af vejen, og som man ellers ikke ved noget om – ja så stiller sagen sig ganske anderledes.

Et lærerigt eksempel på, hvorledes forskellige familietraditioner kan kombineres og yderligere sammenholdes med andre kilder, har man i beretningen om Giertrud Birgitte Bodenhoff, om hvem en sejlvet familietradition hævdede, at hun var skindød, men blev myrdet af gravrøvere. Et oldebarn af hendes søster, overlæge Viggo Starcke, satte sig for at undersøge sagen til bunds, ja, gik endog så vidt, at han fik tilladelse til at lade graven åbne, hvad man dog normalt ikke skal regne med at kunne få lov til. Diskussionen om, hvorledes de fremkomne vidnesbyrd skulle fortolkes, satte i flere år sindene i stærk bevægelse herhjemme.

Når man begynder at udsørge de gamle i familien, og det kan man ikke begynde på for tidligt, skal man på forhånd

være klar over, hvilke problemer man ønsker belyst, men i høj grad tage sig i agt for at lægge folk svaret i munden med suggestive spørgsmål af typen »Var det ikke i 1894, I flyttede?«, hvor svaret »jo« bliver lagt i munden på den adspurgte. Værdien af oplysninger, der er skaffet på den måde, er ringe.

Hovedreglen må være, at man noterer alt det op, som man får fortalt, også ting, som man i forvejen véd og ting, som man i forvejen véd ikke passer. Man kan aldrig vide, om man senere kan få brug for at vide, at netop den også har fortalt netop det.

Endnu bedre er det naturligvis, hvis man kan medbringe en båndoptager, således at man er sikker på at få alle udsagn med hjem. Det har også den store fordel, at man på denne måde kan oprette en slags stemmearkiv over slægtens medlemmer og måske få opbevaret den dialekt, som slægten har talt gennem generationer, men som nu er ved at blive glemt. Optagelse på bånd er dog ikke problemfri, da man bl. a. skal huske på, at der endnu ikke er nogen, der ved, hvor længe bånd kan holde sig uden at smitte af, f. eks. således at to spor blandes sammen. En kendt ting er det dog, at båndene har godt af at blive spillet en gang imellem. Hverken af sikkerhedsmæssige eller praktiske grunde bør man imidlertid slå sig til tåls med, at man har oplysningerne på bånd, men foretage en udskrift i det mindste af de vigtigste oplysninger på sedler, som man kan samordne med sine øvrige notater.

Der er mange ting, man kun kan få oplyst ved interviews med nulevende slægtsmedlemmer, men da det kan være svært at nå rundt til alle, må man i mange tilfælde nøjes med at sende et spørgeskema, eller opfordre dem til at nedskrive deres erindringer. Som bilag I og II til dette kapitel findes to eksempler på erindringslister til brug ved indsamling af oplysninger i slægtens hukommelse. Begge er udarbejdet af

skoleinspektør A. Strange Nielsen, Toksværd.

De oplysninger, man får ved at snakke med familiens medlemmer, forsøger man så vidt muligt at kontrollere efter – også når det gælder noget så elementært som en persons opgivelse af sin egen fødselsdag – der er eksempler på, at gamle folk har husket galt. Det er et væld af oplysninger om dagligt liv i familien i gamle dage, om forfædrenes væsen og udseende og meget andet, der kan fås ved velgennemtænkt udspørgen af familiens ældste eller folk, der på den ene eller anden måde har været knyttet til den. Hos de samme mennesker må man benytte lejligheden til at spørge efter *gamle billeder*. Findes sådanne, får man ejeren til med blyant bagpå at notere, hvem de forestiller, og hvornår ca. de er taget. Findes der mon én familie, der ikke har, eller har haft, en samling billeder liggende, som ingen anede hvem forestillede, og som derfor ikke var meget værd? Dog – smid ikke sådanne billeder ud, måske dukker der en skønne dag en fjern slægtning op, som har de samme billeder og véd, hvem de forestiller! Man kan også selv ofte ved hjælp af personernes dragter og fotografens navn på billedets bagside sted- og tidsfæste billederne. Et uundværligt hjælpemiddel hertil er Bj. Ochsners bog om danske fotografer før år 1900. Man bør imidlertid være meget forsigtig med derfra at slutte sig til, hvem billederne forestiller, idet det i sidste halvdel af forrige århundrede var ganske almindeligt, at man satte endog fjernere venner og bekendtes billeder ind i sine albums.

Det kan ofte være et meget besværligt arbejde, som kræver stor detektivisk sans og stor slægtshistorisk kundskab, at opspore gamle billeder, men giver anstrengelserne resultat, bærer de rigeligt lønnen i sig selv. Her ser man endelig de gamle for sig, som regel i deres fineste puds med hænderne højtideligt lagt i skødet eller på knæene, og blikket stift fremad. Finder man billeder fra 1840erne eller 1850erne er

der som regel tale om de såkaldte daguerreotypier, hvor den kemiske forbindelse, der udgør billedet, er fæstnet til en glasplade. Disse billeder kan ofte være ret utydelige, men man må endelig aldrig prøve at få dem tydeligere ved at pudse dem, idet en selv nok så forsigtig behandling kan ødelægge billedhinden. Bringer man derimod billedet hen til en dygtig fotograf, kan han ad kemisk vej få det til at træde frem mere livagtigt end mange nyere billeder, ligesom der kan tages udmærkede kopier efter daguerreotypier. I løbet af 1850erne og 60erne blev det billigere og dermed mere almindeligt at lade sig fotografere, og mon ikke man kan regne med, at de fleste personer, der har levet i 1870erne og fremefter, er blevet foreviget ad fotografisk vej?

Nogen generel anvisning på, hvor og hvorledes man finder disse billeder kan ikke gives, men erfaringen synes at vise, at døtre er bedre til at passe på billeder end sønner. Finder man et album med gamle billeder hos en slægtning, er det for øvrigt det bedst tænkelige udgangspunkt for at få en samtale i gang og skaffe oplysninger om de afbillede personer. Om mulighederne for at finde fotografier i offentlige samlinger – biblioteker og lokalhistoriske arkiver – vil senere blive talt.

Billeder fra tiden før fotografiets opfindelse kan man kun undtagelsesvis gøre sig håb om at finde, medmindre ens forfædre har tilhørt udpræget højerestandsfamilier, dog findes en del silhouetklip fra borger- og embedsmandsfamilier. Både over stik og malede portrætter findes udmærkede trykte fortegnelser (litteraturlister i »Den lille portrætkunst« og Fabritius og Hatt). På det nationalhistoriske museum på Frederiksborg er man i gang med at opbygge et kartotek over samtlige kendte danske portrætmalerier.

Er man heldig, kan man også i familien finde gamle breve og dagbøger, som selvsagt kan være af meget stor værdi.

Også familiebibler eller postiller bør man være på udkig efter, da de kan rumme gamle slægtsnotitser.

Disse gamle optegnelser kan ofte være vanskelige at læse for den nybyggede slægtsforsker, da de oftest er skrevet med den gamle danske skrift også kaldet »gotisk skrift«. Denne vanskelighed er imidlertid til at overvinde – og må overvindes, hvis man vil gøre sig håb om at komme ret langt bag om 1880 med sin anetavle! Det er ikke så vanskeligt, som man først er tilbøjelig til at tro, og der eksisterer udmærkede hjælpemidler til at lære denne skrift at kende. Der skal derfor ikke her kommes nærmere ind på skriftlæsningsproblemer, men blot gøres opmærksom på, at kommer man på et arkiv uden at kunne gotisk skrift blot nogenlunde, vil udbyttet – trods al hjælpsomhed fra personalets side – være meget pauvert. Man bør derfor, inden man går i gang med arkivstudier, have øvet sig på at læse skrift ikke kun fra omkr. 1850, men også ældre typer, der kan være meget forskellige fra de nyere. Og har man sin oldefars dagbog, kan man jo ikke ønske sig bedre øvelsesbog!

Endnu en ting kan man finde hos familien, nemlig arvesager. Her er det vel nok i første række sølvtøjet, der kan give konkrete oplysninger i form af indskrift: monogram og årstal. Skulle årstallet mangle, kan man ved hjælp af mesterstemplet finde frem til guldsmeden og nogenlunde datere tingen. Men også porcelæn, smykker (der måske kan gendes på ældre fotografier el. malerier), møbler og andre ting kan være med til at give et nuanceret billede af forholdene, som de virkelig har været.

Med indsamlingen af det materiale, der har befundet sig i slægtens varetægt, er man i virkeligheden kommet et godt stykke på vej til at oprette sit eget *familiearkiv*. Man bør i god tid, inden materialet bliver for uoverskuelig stort, sørge for at få det ordnet, således at også andre kan have gavn

A. B. C. D. E. F. G. H. I. K. L. M
 N. O. P. Q. R. S. T. U. V. X. Y. Z. a. b.
 c. d. e. f. g. h. i. k. l. m. n. o. p. q.
 r. s. t. u. v. x. y. z. a. b.

Alfabetet efter Terkel Kleve, De første Grunde 1785.

A B C D E F G
 H I J K L M N
 O P Q R S T U
 V W X Y Z a b c

Alfabet 1859. (G. Rosenkilde, Kalligraphiske Blade).

Forkortelser.

skilling 2 1/2 1/2 1/2 1/2

To alfabeter hentet fra E. Kroman: *Skriftens historie i Danmark, samt forkortelserne for rigsdaler, mark (2), skilling og penning (2)*. Der gik seks mark på en rigsdaler og 16 skilling på en mark. I nyere tid brugtes penning kun som regneenhed ($\frac{1}{12}$ sk.).

af det, f.eks. i mapper for hver person eller hvert ægtepar. Det kan efterhånden blive en righoldig samling med gamle dåbs- og vaccinationsattester, soldaterpapirer, ejendoms-papirer, eksamensbeviser, men også trykte ting, hvor vedkommende person omtales, billeder i kopi og original af såvel personerne selv som de steder, hvor de har boet, deres gravsten osv. Disse ting har dels en værdi i sig selv, dels i kraft af de oplysninger, de giver og dels som illustrationsmateriale til den kommende slægtsskildring.

Har man afsluttet indsamlingen af stof i slægtens eje og nogenlunde fået det ordnet, er tiden inde til at begynde at samle stof udefra. Her bør man først orientere sig i den trykte litteratur.

BILAG I

Spørgeskema

om personligt udseende og personlige egenskaber hos de nærmeste forfædre i forbindelse med slægtsforskning.

1. Legemsbygning.
2. Holdning.
3. Bevægelser.
4. Hårfarve og hårvækst, grånen, skæg.
5. Synet: øjenfarve, briller, farveblind.
6. Næsen.
7. Mund og læber.
8. Tænder.
9. Hørelse.
10. Stemme.
11. Smagen: livretter, kræsenhed.
12. Helbredstilstand, sygdomme.
13. Væremåde (gemyt): hidsig? vittig? lun? venlig? tossegod? ret-haverisk?
14. Særlige egenskaber: Kunstneriske (sang, musik, håndarbejde, hus-flid, tegning). Åndelige (hukommelse, veltalenhed, retsind).
15. Dødsårsag.

BILAG II

Disposition til erindringer

(vil være bedst med individuelt præg).

1. Erindringer om min faders slægt:
 - a) min fader
 - b) - farfader
 - c) - farfaders slægt
 - d) - farmoder
 - e) - farmoders slægt
2. Erindringer om min moders slægt:
 - a) min moder
 - b) - morfader
 - c) - morfaders slægt
 - d) - mormoder
 - e) - mormoders slægt
3. Mit hjem – livet i familien – hverdag og højtid.
4. Min barndoms skole.
5. Min konfirmation – de første pladser – på højskole – soldater-tiden.
6. Mit bryllup – forlovelsestiden, brylluppet, det unge hjem, børnene.
7. Mit arbejde – uddannelse hertil – arbejdspladserne.
8. Deltagelse i offentligt liv.
9. Deltagelse i foreningsliv.
10. Erindringer fra by og egn.
11. Mennesker jeg har mødt.

4. BIBLIOTEKER OG LOKALHISTORISKE ARKIVER.

I *bibliotekernes samlinger* findes store mængder af slægts-historisk stof, og det vil derfor være naturligt, at slægtsfor-skeren på et ret tidligt tidspunkt forsøger at orientere sig, om der i forvejen findes trykt materiale om hans slægt. Der er hertil en lang række hjælpemidler, men fælles for dem alle er, at de desværre ikke rækker helt frem til i dag, således at det kan være vanskeligt at orientere sig fyldestgørende i de sidste 20 års meget omfattende slægtshistoriske litteratur. Her er for øjeblikket ikke andet at gøre, end år for år at gennemgå Dansk Bogfortegnelser lister. Det er dog planlagt, at en foreløbig slægtshistorisk bibliografi for årene 1948–1972 udarbejdet på grundlag af Dansk Bogfortegnelse skal trykkes i Personalhistorisk Tidsskrift 1974.

Slægtshistorisk litteratur findes i bibliotekerne under gruppen 99: personalhistorie, men da alle undergrupperne kan have interesse, skal hele gruppe 99 kort gennemgås. Den har følgende opdeling: 99.1: biografiske samlinger i almindelighed. 99.2: nationalbiografier. 99.3: biografier af enkelte klas-ser. 99.4: biografier af enkelte personer og familier. 99.7: genealogi i almindelighed. 99.8: samlinger af stamtavler. 99.9: stamtavler over enkelte slægter.

Selv om langt de fleste bøger vil kunne skaffes hjem gennem det lokale bibliotek, vil der dog være en række sjældne gamle værker og opslagsbøger, som bibliotekerne ikke ud-låner. Det kan derfor tilrådes, at man henlægger i hvert til-fælde de første undersøgelser, hvor man ikke kan undgå at komme til at gennemgå en del bind uden resultat, til et af de større biblioteker. Bedst vil det være, hvis man har mulig-

hed for at benytte Det kongelige Bibliotek i København, Universitetsbibliotekets første afdeling ligeledes i København, Statsbiblioteket i Århus eller Frederiksberg kommunebiblioteker, som alle rummer meget store personalhistoriske og genealogiske samlinger. Kan dette ikke lade sig gøre, bør man starte på læsesalen ved det nærmeste centralbibliotek, idet man her som regel vil have de vigtigste opslagsværker stående, ligesom man der til brug på læsesalen vil kunne indlåne en del af de ovenfor omtalte sjældnere værker, som ikke udlånes til private. Det kan også lade sig gøre at få xeroxkopier af sider af særlig interesse fra sjældne bøger.

Som en første orientering kan det anbefales at gennemgå de to små kataloger, som *Frederiksberg kommunebiblioteker* har udgivet over sine personalhistoriske og genealogiske samlinger. Katalogerne er ordnet alfabetisk efter slægtsnavn og giver meget let en hurtig orientering, men desværre er de ikke ført ajour siden 1951. Når man skal gå yderligere i dybden, skal man for den ældste litteratur have fat på *Bibliotheca danica*, og for tiden 1831–1947 på de bind af *Dansk historisk Bibliografi*, som omfatter personalhistorie – se nærmere herom i litteraturlisten. For tiden 1947–1951 er der årlige oversigter over ny genealogisk litteratur i *Personalhistorisk Tidsskrift*, og for 1955–1964 kan de af Danmarks Folkeminder udgivne bibliografier over dansk folkekultur hjælpe lidt, men ellers er man henvist til *Dansk Bogfortegnelse*, som udsendes løbende og samles i 5-års bind. Sønderjylland er lidt bedre stillet, idet Olav Christensens *bibliografi over sønderjysk slægtstavelitteratur* er ført ajour til 1958/59.

Et meget omfattende slægtshistorisk stof er nedfældet i tidsskriftartikler, heraf en væsentlig del i *Personalhistorisk Tidsskrift*, som er udkommet siden 1880, udgivet af *Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie*. Til denne lange række af bind foreligger i særtryk 4 indholdsfortegnelser om-

fattende 1880–1929, 1930–45, 1946–65 og 1966–72. Foruden titlerne på de enkelte artikler indeholder indholdsfortegnelserne oplysninger om anmeldte bøger. Skal man til bunds udnytte tidsskriftets indhold, bør man imidlertid årgang for årgang gennemse de udførlige personregistre, som alle bind er forsynet med. Også i mange andre tidsskrifter kan der findes slægts- og personalhistorisk stof, det gælder såvel fagtidsskrifter som lokale tidsskrifter. Med den nære forbindelse, der er mellem *lokalhistorie* og *slægtshistorie* er det helt naturligt, at der i de årbøger, som landet over udgives af de lokalhistoriske samfund, findes et overordentlig værdifuldt materiale af slægtshistorisk karakter. Det må i højeste grad anbefales at udnytte dette materiale sammen med de trykte købstads- og sognehistoriers oplysninger, da man herved samtidig får kendskab til de lokaliteter og det miljø, hvor de enkelte personer har levet deres liv, og det er jo først hermed man får en mulighed for virkelig at forstå dem. Til stedfæstelse af lokaliteter og til orientering om litteratur om disse kan det topografisk-historiske oversigtsværk *Trap - Danmark*, der hidtil er udkommet i 5 udgaver, give en god hjælp. Ofte vil også de ældre udgaver af dette værk kunne være til stor nytte. Den nyeste udgave er i 1972 afsluttet med en nøgle, hvormed man kan gå fra den nye kommunalinddeling tilbage til de ældre opdelinger. Da lokalhistorie og slægtshistorie har et meget stort kildemateriale fælles, kan de råd og anvisninger, der er givet i den af Dansk Historisk Fællesforening udgivne *Håndbog for danske lokalhistorikere* være til uvurderlig nytte for slægtshistorikerne.

Et eksempel på, hvorledes historie, lokalhistorie og personalhistorie kan gå op i en højere enhed, er museumsdirektør Sv. Larsens disputats »*Studier over det fynske rådsaristokrati i det 17. århundrede*«, hvis andet bind er helliget rådmændsslægterne i Odense, Assens og Nyborg. Værket er en



fremragende illustration af genealogiens uundværlighed for vore købstæders ældre historie.

Inden vi forlader tidsskriftlitteraturen, skal det nævnes, at bibliotekscentralen i 1971 har udgivet et *register over biografiske tidsskriftartikler for perioden 1855–1949*, i alt omfattende ca. 22.000 artikler.

En nyskabelse indenfor den slægtshistoriske litteratur er det lille blad »*Hvem forsker hvad*«, som Samfundet for dansk genealogi efter svensk forbillede begyndte at udsende i 1969. Fra 1972 udgives det ved et samarbejde mellem denne forening og en række lokale slægtshistoriske foreninger, foreløbig Århus, Randers, Herning og Odense. I bladet kan alle, der arbejder med slægtshistorie, indrykke en kort omtale af deres arbejdsområder og deres problemer, hvorved der skabes kontakt mellem slægtshistorikere, der arbejder med de samme eller beslægtede områder. Denne kontaktformidling har vist sig at være særdeles nyttig.

Det vil imidlertid ganske sprænge rammerne for denne bog i detaljer at gå ind på bibliotekernes samlinger. De vigtigste værker findes anført hos Fabritius og Hatt, hvis sidste udgave er ført ajour til 1962. Her skal derfor kun nævnes nogle hovedtræk, og lad det straks være slået fast, at hvis man udelukkende nedstammer fra gamle bondeslægter – og det gør en ret stor del af den danske befolkning – vil der nok ikke være meget at finde i den litteratur, som herefter skal omtales, men har man blandt anerne adels- eller embedsmandsslægter, vil man så godt som altid være i stand til at finde et stort og væsentligt materiale på tryk, og det ville være at stå sit eget arbejde i vejen, hvis man ikke udnyttede det. Selv om man ikke ved den første undersøgelse finder noget, kan der udmærket være spredt materiale, idet forskellige familiemedlemmer kan være nævnt i stamtavler over de slægter, som de er indgiftet i. Det er et stort arbejde at efter-

spore disse steder, og det betaler sig sikkert kun at gøre det systematisk, når man arbejder med udprægede slægtsnavne.

Hovedværket til almindelig dansk personalhistorie er *Dansk Biografisk Leksikon*, som er kommet i to udgaver, og som rummer biografier af alle betydelige danmarkshistoriske personligheder. Da de to udgaver ikke helt dækker den samme personkreds, kan det anbefales at foretage opslag i begge. I den nyeste udgave, som er afsluttet 1944, er der foruden de værdifulde litteraturhenvisninger om de enkelte personer, som indledning til slægter, der har fostret flere biograferede personer, givet en kort slægtshistorisk oversigt med litteraturhenvisninger om slægten i almindelighed. Lettere håndterligt er *Dansk biografisk Håndleksikon* (afsl. 1936) i tre bind, men naturligvis ikke tilnærmelsesvis så udtømmende. For betydende personer, der har levet i dette århundrede, kan henvises til *Kraks Blå bog*, der er udsendt siden 1910, og som i årgang 1969 har et samlet register. Den seneste ny-skabelse inden for genren biografiske leksika »*Danmarks-historiens blå bog*« mangler desværre helt litteraturhenvisninger. For sønderjyders vedkommende må man også konsultere »*Biographisches Lexikon für Schleswig-Holstein*«, som er under udgivelse.

En særlig gruppe indenfor den personalhistoriske litteratur udgøres af de nekrologiske værker, hvoraf de vigtigste er *V. Richters Dødsfald i Danmark 1760–1790* og *100-års Dødsfald 1791–1890*. I Personalhistorisk Tidsskrift er der årlige dødsfaldslistes 1881–1923 og 1944 ff, fra 1968 udsendt som særlige hæfter. Det skal endvidere nævnes, at Det kongelige Bibliotek, Universitetsbiblioteket og Statsbiblioteket råder over betydelige håndskriftsamlinger. Her findes også store samlinger af bryllups- og begravelsesdigte især fra det 18. årh., og sidst men ikke mindst af *ligprædikener* fra 1500-tallet og fremefter. Disse ligprædikener har som en fast bestanddel



en parentation, dvs. lovprisning af den afdødes liv og levned, hvilket meget ofte sker i tilknytning til udførlige oplysninger om hans berømmelige slægt. Det siger sig selv, at man må være forsigtig med uden videre at godtage alt, hvad man finder i en parentation. Billedet kan være fortegnet til gunst for afdøde, og slægtsoplysningerne kan bygge på familietraditioner, der, som før nævnt, ikke bliver sande af at blive trykt. Det samme gælder naturligvis også moderne nekrologer i fagtidsskrifter eller aviser. En del ligprædikener på udenlandske biblioteker, også over danske, er registreret hos Fritz Roth, jvf. litteraturlisten.

Vender vi os herefter til trykte værker omfattende flere slægter eller grupper af slægter, udgør adelsslægterne den gruppe, der er fyldigst behandlet. Adelsgenealogien har herhjemme rødder langt tilbage, man behøver blot at minde om de håndskrevne slægtsbøger, der er bevaret fra 1600-tallet og fremover. Disses kildeværdi er dog ikke altid lige stor. Med udgivelsen af *Danmarks Adelsårbog* fra 1884 blev der for alvor sat system i publiceringen af adelsstamtavler, og i de hidtil udkomne bind er da også langt den overvejende del af nulevende og uddøde danske adelsslægter blevet behandlet. Benyttelsen af disse stamtavler lettes betydeligt ved, at det sidstudkomne bind altid indeholder en fuldstændig fortegning over de hidtil publicerede tavler, men vanskeliggøres unægtelig af den helt uoverskuelige mængde rettelser og tilføjelser, der er kommet spredt i de forskellige årgange. Endelig må man ved benyttelsen ikke glemme, at udforskningen af dansk adelsgenealogi har gjort væsentlige fremskridt siden 1884, således at de ældre stamtavler må benyttes med betydelig kritik. Det er ikke kun en gammel vittighed at mange personer i den danske adel nedstammer fra Gorm den Gamle. Et forsøg på at udrede trådene findes i *S. Otto Brenner: Nachkommen Gorm des Alten I.*



Udforskningen af borger- og embedsmandsslægter går knap så langt tilbage; her var det præsteslægterne, der først påkaldte sig genealogisk interesse. I 1779–86 udsendte *Christoffer Giessing* en samling på over 100 slægtstavler over præster, der havde siddet over 50 år i embedet under titlen »*Danske, norske og islandske Jubel-Lærere*«. Godt et halvt århundrede efter, i 1844, begyndte kaptajn *Lengnick* at udgive sine samlinger af »*Genealogier over adelige og borgerlige Familier*«, som efterhånden kom til at rumme over 500 stamtavler. Også om disse gælder det, at de skal benyttes med kritik, da de i vid udstrækning bygger på meddelelser fra de enkelte familiemedlemmer og ikke på kildeundersøgelser. Dette er der imidlertid ikke noget at sige til: ud fra tidens forudsætninger betød de en væsentlig nyvinding, og man må ikke glemme, at kilderne dengang ikke var samlet centralt, som de er i dag. Af nyere samlinger af slægtstavler kan nævnes *Elvius og Hiort-Lorenzen: Danske Patriciske Slægter I–V*, *Hauch Fausbøll: Slægtsbåndbogen og Slægtsavlesamlingen I–III*.

Den næste gruppe af litteratur, det kan være nyttigt at orientere sig i, er de såkaldte »stater«, dvs. fortegnelser over personer, der har beklædt embeder eller haft samme uddannelse. Mest kendt er nok *Jordløsepræsten S. V. Wibergs »Personalhistoriske, statistiske og genealogiske Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie«* I–IV, som omfatter danske præster, ordnet alfabetisk efter sognekald, fra reformationen til 1868. Værket er senere suppleret og fortsat af *Qvistgaard*, *Elvius*, *Grohshennig*, *Th. Fausbøll* og sidst *Paul Nedergaard*, således at det er ført helt op til vor tid. Et tilsvarende værk for Slesvig og Holstens vedkommende er udarbejdet af *Otto Fr. Arends*. For lægernes vedkommende foreligger *Kristian Carøe: »Den danske lægestand 1479–1900«* I–V, apotekerne er biograferet i *Dam og Schæffer: »De danske apo-*



tekers Historie indtil 1922» I–IV, juristerne i *Hjorth-Nielsens* bøger om danske prokuratorer og om sagførere under loven af 26. maj 1868 samt *Falk-Jensen og Hjorth-Nielsen Candidati og examinati juris 1736–1936*, og således kunne man blive ved. Her skal blot henvises til listerne hos Fabritius og Hatt samt den i *Personalhistorisk Tidsskrift* 1973 publicerede *fortegnelse over almindelig biografi og stater udg. 1948–72*, og tilføjes, at en række stater med fortegnelse over nulevende personer udkommer med regelmæssige mellemrum. Det gælder således f.eks. foruden de nævnte grupper bl.a. ingeniører og magistre. I det hele taget gælder det, at hvis blot en mand har været *student*, vil der altid være noget at finde om ham. Man vil f.eks. kunne finde ham i universitetsmatriklerne, i de årgangsvis trykte fortegnelser over studenter, eller i de om de enkelte skoler udgivne samlinger af elevbiografier – fra de senere år kan f.eks. nævnes *Soranerbiografier 1901–1960* (1971) og *Viborg katedralskoles dimittender 1630–1879* (1968). For Sønderjyllands vedkommende kan henvises til den af Ths. O. Achelis i 1966/67 udgivne *matrikel over slesvigske studenter 1517–1864*. Også *lærerstanden* har i vid udstrækning påkaldt sig personalhistorikernes interesse. En del af disse arbejder er blevet publiceret, f.eks. *Ejner Poulsens Viborg amts degnehistorie* (1957) og *Alfred Larsens Lolland-Falsters degne og skoleholdere* (1960) og *Tønder seminariestat 1788–1963* (1963), men meget mere gemmer sig stadig i bibliotekerne eller arkivernes manuskriptsamlinger – det gælder således hovedparten af *J. Friis' omfattende samlinger*. En anden gruppe, der er blevet forkælet af personalhistorikerne, er kunstnerne – man kan her blot henvide til *Weilbachs kunstnerleksikon* (ny udgave 1947–52) og de skiftende tiders forfatterleksika.

Endnu blot én gruppe skal nævnes, nemlig *officererne*,



hvor der foreligger et godt materiale. For marinens vedkommende er dette trykt i *Topsøe-Jensen og Marquard: Officererne i den dansk-norske søetat 1660–1814*, og *den danske søetat 1814–1932 I–II*. For landetaten er det vigtigste værk *Hirschs* manuskript i 12 bind: *Danske og norske Officerer 1648–1814*, som findes på Det kgl. Bibliotek og Rigsarkivet.

Til slut skal opmærksomheden, hvad angår statsansatte i almindelighed, henledes på *Hof og Statskalenderen*, der er udkommet siden 1734. Her skal man dog ikke forvente at finde rent personlige oplysninger, men kun tjenstlige data.

Ovenstående er som nævnt kun antydninger og hovedtræk, også om mange af de såkaldte liberale erhverv foreligger der fortegnelse over deres udøvere eller over ansatte indenfor en bestemt branche, således f. eks. *Dansk bryggerstat I–II* (1934–35).

Til det trykte materiale må også regnes *aviserne*. Af de ældste aviser findes den bedste samling på Universitetsbiblioteket i København, medens Statens Avissamling i Århus har en så godt som komplet samling danske aviser efter 1820. Af sønderjyske aviser fra perioden 1864–1920 findes der desuden udmærkede samlinger på Landsbiblioteket og Landsarkivet i Åbenrå. Forskellige fortegnelser over dødsfald omtalt i aviserne findes trykt.

I aviserne kan man også finde adskillige interessante oplysninger, der kan give detaljer om ens forfædres færden. Har en oldefar f. eks. været købmand, får man gennem hans indrykkede annoncer et glimt af livet i hans butik. Man kan også være heldig at finde omtale af en persons forskellige offentlige hverv, som man ellers ikke havde anelse om, ja måske endog taler refereret. Disse ting kan så give fingerpeg for eftersøgninger i arkiverne og derved spare én for tidsrøvende eftersøgninger. Og finder man ikke konkrete oplysninger om den søgte person, får man dog et indtryk af hans tid og miljø

gennem den lokale avis. Det gælder fortrinsvis det 19. århundrede. En række aviser kan i mikrofilm indlånes til benyttelse på det lokale bibliotek. Herover foreligger en trykt fortegnelse.

Inden omtalen af bibliotekerne sluttet, skal det nævnes, at Det kgl. Bibliotek har en meget omfangsrig *billedsamling* indeholdende såvel portrætfotografier som topografiske billeder.

Hermed nærmer vi os det materiale, der normalt med fordel kan søges på *det lokalhistoriske arkiv*. Siden oprettelsen af et lokalhistorisk arkiv i Fåborg i 1937 er en række institutioner af denne karakter skudt op over hele landet, og især i de senere år er det gået stærkt. En ajourført medlemsfortegnelse udgives hvert år af Sammenslutningen af lokalhistoriske Arkiver (SLA). De lokalhistoriske arkiver rummer materiale, som er kommet ind ved gaver fra private og fra lokale foreninger og mindre erhvervsvirksomheder. Kommunale arkivalier, herunder skolearkivalier, hører derimod hjemme på landsarkiverne. Alle lokalhistoriske arkiver har omfattende billedsamlinger, og flere har overtaget gamle fotografers negativsamlinger, således at man kan få leveret kopier af længst forsvundne billeder. Endelig findes på mange af disse arkiver samlinger af lokale aviser og blade, og – hvad der er meget vigtigt at vide – mange steder er der udarbejdet registre til dem. En del lokalhistoriske arkiver er desuden i de senere år begyndt at anskaffe film eller xeroxkopier af arkivalier om deres egn, som ellers beror på de offentlige arkiver (folketællinger, kirkebøger etc.). Hvis der findes et lokalhistorisk arkiv fra en egn eller by, som ens slægt gennem længere tid har haft tilknytning til, vil det være naturligt, at man aflægger besøg her, inden turen går til et landsarkiv eller Rigsarkivet.

5. KIRKEBØGERNE.

Hvis man nedstammer fra gamle bondeslægter, vil man højst sandsynligt ikke have fundet meget om sin slægt i bibliotekernes samlinger. Man må da for at komme videre med sit slægtshistoriske arbejde benytte sig af utrykte kilder, og det vil i første omgang sige kirkebøgerne. Da disse er de vigtigste kilder til al nyere slægtshistorie, og uden tvivl det materiale, som slægtshistorikere kommer til at bruge det meste af deres fritid på, vil vi omtale dem særlig grundigt.

Den ældste i original bevarede danske kirkebog er påbegyndt i året 1573 af sognepræsten til Hjordkær i Åbenrå provsti Andr. Paulsen Genner eller Generanus og til dels ført på latin. Dernæst kommer Åstrup sogn i Haderslev provsti 1574 og flere andre sønderjyske sogne i løbet af 1590erne og første årti af 1600-tallet. Den ældste kirkebog fra kongeriget er Nordbys (Fanø), der begynder med fødselsregisteret 1611 – dog kendes i afskrift, under navnet »Perlestikkerbogen« en kirkebog fra Nakskov købstad 1572–1590. Her er dog nærmest tale om en slags mellemting mellem kirkebog og præstens regnskabs- og opnoteringsbog, hvilket fortæller en hel del om de ældste kirkebøgers tilblivelseshistorie. Den ældste ubrudte række af kirkebogstilførsler om fødte, viede og døde, nogen købstad kan opvise, findes fra Åbenrå begyndende 1631 med provst Hübschmanns på plattysk og latin førte kirkebog. Denne kan i øvrigt tages som et typisk eksempel på, hvad en præst kunne indføre i sin kirkebog, thi foruden de nævnte indførsler indeholder den ofte lange karakteristikker af afdøde, hvor provsten bestemt ikke lægger fingrene imellem, glimt af tidens overtro og oplysninger om de personer, der havde »apenbar bichte geseten«, dvs. stået

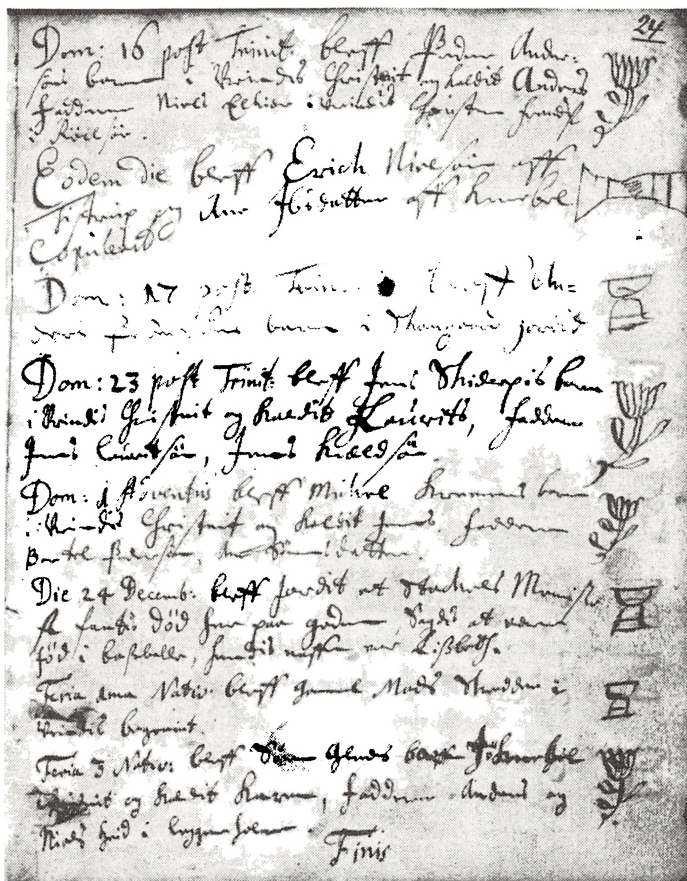


offentlig skrifte, som regel p. g. a. overtrædelse af det 6. bud, og utallige glimt fra dagliglivet. Det afhang nemlig ganske af sognepræsten, hvad han ville indføre i sin kirkebog. Ganske vist var der gjort spredte forsøg på at få præsterne til at føre kirkebøger – således havde odensebispens i 1607 forordnet det, men da de ældst bevarede fynske kirkebøger begynder 1622, synes ideen ikke at være slået an blandt stiftets præster. I 1640erne bliver der røre om kirkebøgerne, da kongen havde brug for deres oplysninger ved udskrivning af skatter, og i 1645 blev de påbudt for Sjællands vedkommende, i 1646 for den øvrige del af kongeriget. Når der imidlertid ikke i dag findes kirkebøger fra alle landets sogne tilbage til 1646 – og det gør der desværre langt fra – skyldes det, at de kun førtes i ét eksemplar, som er gået tabt eller ødelagt ved dårlige opbevaringsforhold og brand i præstegårdene. Først ved reskript af 11. dec. 1812 blev det påbudt, at kirkebøgerne skulle føres i to eksemplarer, og fra den tid kan man altid regne med, at kirkebøgerne er bevaret, idet de to eksemplarer efter reskriptets ordlyd ingen nat måtte opbevares under samme tag, og gik det ene eksemplar tabt, skulle der uophørligt ved afskrift fremstilles et nyt. En oversigt over, hvilke ældre kirkebøger der er bevaret fra hele landet, findes i S. Nygaards bog: Danmarks kirkebøger.

I nogle af de gamle kirkebøger fra tiden før 1812 kan man finde en broget vrimmel af oplysninger, medens andre er så sparsomt ført, at kun den, der kender sognets forhold ud og ind kan gennemskue oplysningerne – for det gjorde præsten jo. Oplysninger af karakteren »i dag begravet skovfogdens gamle moder« er almindelige og giver ikke nutidens slægtsforsker meget. Man kan ofte komme ud for, at dåb og begravelse er indført, men ikke dato for fødsel og død, da det jo i første række var den kirkelige handling, der vedkom præsten. Det er en hyppig årsag til fejl på anetavler, at den,

der har udskrevet oplysningerne fra kirkebogen, ikke har været opmærksom på dette problem. Man ser også tit, at trolovelsen, der indtil 1799 havde retsgyldig karakter, er indført, men ikke vielsen. De ved trolovelsen anførte vidner kan ofte give gode spor at arbejde videre med. Foruden disse oplysninger findes fra 1736 i de fleste kirkebøger konfirmationslister, desuden kan der være lister over altergæster og fortegnelser over folk, der har stået offentlig skrifte. Børn født uden for ægteskab kan undertiden være ført i en særlig afdeling af kirkebogen, men som regel er kirkebogen blot ført kronologisk med alle former for oplysninger mellem hinanden.

Samtidig med indførelsen af hoved- og kontramini-sterialbøger (således betegnes henholdsvis præstens og degnens eksemplar af kirkebogen) indførtes i 1812 fortrykte skemaer med mænd og kvinder hver for sig. Foruden døbs-, konfirmations-, copulations- (dvs. vielses-) og begravelsesregistre indeholdt de af- og tilgangslister og jævnførelsesregistre. De sidste blev oftest ført så dårligt, at de er uden praktisk værdi. Derimod er af- og tilgangslisternes oplysninger af den største interesse, idet man derigennem kan følge flytningerne. Afgangslisterne oplyser, hvor folk flytter hen, tilgangslisterne, hvor de kommer fra. For byernes vedkommende ophører listerne ofte i 1850'erne, men på landet føres de som regel indtil 1875, hvor præstens pligt til at føre dem ophævedes. De »tyendelister«, som sognefogderne førte efter denne tid, er desværre ofte gået tabt. I modsætning til de ældre kirkebøger findes der i de nye ikke fortegnelser over trolovede, og der var heller ikke afsat plads til oplysninger om »introducerede Barselsquinder« – kun biskop Birch i Århus stift lod på egen hånd trykke kirkebogsskemaer med plads til oplysning herom. Flere steder på landet levede skikken med barselskoners højtidelige indledning ved første kirkegang efter



Kirkebogsside 1690, altså fra tiden før de skematiske kirkebøger. Eksemplet er fra Knebel-Rolse (1679–1731) og er en af de ikke få kirkebøger, der er så medtaget af slid, at originalen nu til læsesalsbrug er erstattet af en xeroxkopi. Bemærk præstens »indboldsfortegnelse« i form af vignetter i marginen. (Fot.: Landsarkivet, Viborg).

fødslen langt op i 1800-tallet. Mange præster har derfor benyttet dåbsregistrets anmærkningsrubrik hertil. 1851 og 1891 indførtes nye skemaer for de kongerigske kirkebøger, således at der efterhånden kommer flere oplysninger med. Fra 1891 anføres ved dødsfald fødested samt, hvad der er af stor betydning for slægtsforskere, forældrenes navne, stilling og bopæl.

For Sønderjyllands vedkommende er forholdene noget anderledes. I det gottorpske område kom 1612 en forordning om, at præsterne skulle notere »den Tag der Copulation der verehelichten Persohnen, auch wann durch Gottes Segen davon Kinder zur Welt gebohren« (hvilket provst Hübschmann gør så bogstaveligt, at han ofte indfører, hvor mange uger og dage, der er gået mellem vielse og første barns fødsel). Tilsvarende forordninger kom for den kongelige del 1642 og 1646. For de sogne, der hørte under Slesvig stift (det vil for Nordslesvigs vedkommende sige samtlige sogne undtagen Tørninglen og enklaverne, samt Als nr. og sdr. herred, der hørte under Fyens stift), trådte i april 1763 nye bestemmelser i kraft. Herefter skulle der føres særlige fødsels-, troløvelses-, vielses- og dødsregistre samt fortegnelse over offentlige skriftemål. Vielsesregistre kom fra nu af til at indeholde de viedes fulde navn og stilling samt deres forældres navne. Dødsregistre skulle anføre afdødes navn, stilling, ægtefællens navn + efterkommere! Og efterhånden blev det skik også at angive den afdødes forældres navn, stilling og bopæl. Fra 1763 findes fødsels-, døds- og vielsesregistre i to eksemplarer fra så godt som alle sogne under Slesvig stift. Under det prøjsiske regime indførtes 1874 civilregistre, de såkaldte personregistre, en borgerlig registrering af fødsler, vielser og dødsfald, ved siden af kirkebøgerne. Disse føres stadig, med undtagelse af ægteskabsregistre, der ophævedes med udgangen af 1925. Personregistre føres

i to eksemplarer, hvoraf biregistret hvert år afleveres til landsarkivet i Åbenrå. Personregistrene er tilgængelige for publikum 30 år efter, at de er udskrevne; samme regler gælder for kirkebøger, dog således at protokoller, der kun indeholder dødslistes, allerede kan benyttes ti år efter, at de er udskrevne.

Og hvor findes så kirkebøgerne? Alle kirkebøger fra perioden, hvor de kun findes i et eksemplar, findes på Landsarkiverne – om disse se nærmere i næste kapitel. Mange af disse kirkebøger er nu så slidte, at de kun må anvendes i xeroxkopi eller mikrofilm. For tiden efter 1812 (resp. 1763) gælder forskellige afleveringsregler for hoved- og kontraminiestrialbøger, således at hovedbøgerne først afleveres, når de er 100 år gamle, medens kontrabøgerne fra købstadsogne afleveres 30 år efter udskrivningen, fra landsogne 10 år efter udskrivningen. De afleverede fynske og sønderjyske hovedministerialbøger efter 1812 findes anbragt på Landsarkivet i København. Kirkebøgerne for de 8 sønderjyske sogne, der i 1864 kom til Danmark, findes indtil 1867 på landsarkivet i Åbenrå, derefter i Viborg. Sydslesvigske kirkebøger fra før 1763 og nyere kontraminiestrialbøger er samlet provstivis i »Kirchenbuchämter«, de øvrige er stadig på embederne. Kirkebøgerne fra de tidligere dansk-vestindiske øer findes på landsarkivet for Sjælland. De kirkebøger, som man normalt vil komme til at benytte på landsarkivernes læsesale, er fra tiden efter 1812 kontraminiestrialbøger, medens hovedbøgerne fra denne tid kun anvendes til udstedelse af attester. Skal man have en kirkebogsattest fra tiden før ca. 1870 fås den for kr. 1,00 ved henvendelse til landsarkivet, nyere rekvireres fra sognepræsten eller kordegnkontoret, som udsteder dem gratis – det er dog en forudsætning, at man helt nøjagtigt kan oplyse dåbssogn og fødselsdato, da hverken præsterne eller arkiverne kan påtage sig større efterforsk-

ningsarbejder. Ønsker man det nøjagtige klokkeslæt for sin egen fødsel oplyst, kan man rekvirere en jordemoderattest fra landsarkiverne, men her er det nødvendigt at kende jordemoderens navn. Prisen for disse attester er p. t. kr. 10,00.

Da dåbsattester kun meddeler de allervigtigste oplysninger og f. eks. ikke medtager faddernes navne, er det langt at foretrække, hvis man selv kan foretage fuldstændige udskrifter af kirkebøgerne med alle de oplysninger, slægtsforskeren har brug for. Er man helt afskåret fra at aflægge et besøg på landsarkivet, kan man dog som regel få mindre undersøgelser udført som privatarbejde mod betaling efter aftale, men det er ikke nogen service, landsarkiverne er forpligtet til at yde. Det kan her tilføjes, at de ældre kirkebøger frem til 1860 fra området udenfor det sjællandske landsarkivs kan benyttes i mikrofilm på Rigsarkivets læsesal. Ved benyttelsen af attester som kildegrundlag skal der gøres opmærksom på den fejlkilde, at man på attester ikke skelner mellem adoptivforældre og biologiske forældre. Ved udskrifter af kirkebøger gælder det – som ved alle andre udskrifter – at man både må huske at anføre kilden og at tage samtlige oplysninger med, især er det vigtigt at huske fadderne, da de i ældre tid næsten udelukkende toges af familien og tit kan hjælpe én videre, hvis man kører fast.

Som hovedregel må man gå ud fra, at kirkebogens oplysninger stemmer, medmindre man kan modbevise dem. Også her gælder den fra romerretten hentede regel, at hvis intet andet kan bevises, må ægtemanden anses som faderen.

På ét punkt har man dog lov til ikke fuldt ud at stole på kirkebogen, nemlig ved aldersangivelser ved dødsfald, som kan være endda meget upræcise.

Til slut et par praktiske tips ang. arbejdet med kirkebøgerne: arbejder man med sønderjyske kirkebøger efter 1763, vil det være praktisk så hurtigt som muligt at finde

frem til dødsindførslen, da man der kan få mange oplysninger forærende. Vielser foregik i ældre tid ofte i det sogn, hvor de unge satte bo. Der gik i forrige århundrede sjældent mere end 8 dage mellem fødsel og dåb, og børnedødeligheden var meget stor. Har man derfor fundet en person, der kunne være ens ane, født, så se for en sikkerheds skyld efter, om vedkommende ikke er død kort efter dåben. Hvis det er tilfældet, er det sandsynligvis det næste barn, der er opkaldt efter afdøde, der er den rigtige! Flytninger giver ofte store problemer, og man kan få brug for at inddrage andre kilder i undersøgelserne, men mange gange kan en konfirmationsindførsel give oplysning om fødestedet. Det hænder nemlig ikke sjældent, at folk, der er flyttet som små sammen med deres forældre, angiver det sogn, hvor de har levet deres barndom, som fødesognet. Oplysninger ved ældre søskendes konfirmation kan ofte bringe én på sporet af forældrenes vielsessted. Til hjælp ved identificering af personer med samme navn kan kirkebogens oplysning om vaccinationsdato være af stor værdi, da den som regel også anføres ved vielsen.

Dateringen og div. specielle udtryk i kirkebøgerne vil ofte volde begynderen store vanskeligheder. Om disse spørgsmål henvises til kap. 7 og listen over latinske ord.

6. DE OFFENTLIGE ARKIVER.

De arkiver, som slægtsforskeren i første række får brug for at besøge, er de 4 landsarkiver og Rigsarkivet. Medens man i bibliotekerne ved at gå til en bestemt gruppe af samlingerne straks kan orientere sig om, hvilket slægtshistorisk materiale der er at finde, må man i arkiverne søge mange steder. Arkivalierne er nemlig ikke ordnet efter indhold, men efter deres oprindelse – deres *proveniens*. Det vil sige, at enhver myndigheds eller institutions arkiv holdes samlet og i de fleste tilfælde ordnet efter samme principper, som embederne selv har anvendt.

Slægtsforskerens første arkivbesøg vil utvivlsomt gælde kirkebøger og derfor gå til et landsarkiv. De 4 landsarkiver dækker hele landet på den måde, at landsarkivet på Jagtvej i København opbevarer de lokale myndigheders arkiver fra Sjælland, Bornholm og Lolland-Falster, Landsarkivet i Odense dækker Fyn med omliggende øer, Viborg Nørrejylland og Åbenrå det område, der ved Genforeningen kom tilbage til Danmark. Rigsarkivet, der ligger på Slotsholmen i København, indeholder centraladministrationens sager og dækker på en måde hele landet. Under videregående slægtsstudier vil man ofte komme ud for at kunne finde begyndelsen af en sag i den lokale myndigheds arkiv på Landsarkivet, medens slutningen skal opledes på Rigsarkivet.

Adgangen til arkivernes læsesale er åben for alle, og benyttelsen af arkivalierne gratis. Åbningstiderne kan variere en smule, men de fleste arkiver har åbent alle hverdage fra kl. 9 til 17, også lørdage. Dog kan der lørdag eftermiddag i sommerperioden være nogen indskrænkning i muligheden for at rekvirere nye arkivalier hentet fra magasinerne. Alle ar-

kiverne råder over mikrofilmanlæg, og fra alle arkiverne kan der rekvireres xerokopier af arkivalier, hvilket kan spare én for megen tid. Dog er det en forudsætning, at man kan angive hvilket bind og hvilke sider, det drejer sig om, og det vil i praksis sige, at man som regel selv må have aflagt et besøg på arkivet først. Mikrofilm af arkivalier, der findes på andre arkiver, kan i en vis udstrækning udlånes fra Rigsarkivet til brug på de andre arkiver. Principielt skal arkivalier benyttes på det arkiv, hvortil de er afleveret, men nogle kan dog udlånes til brug på andre arkiver eller centralbibliotekernes (i visse tilfælde de lokalhistoriske arkivers) læsesale. Det skal understreges, at alle de vigtigste slægtshistoriske arkivalier er undtaget fra udlån, da de så at sige permanent er i brug på arkivernes egne læsesale. Til illustration heraf kan det nævnes, at der på Landsarkivet i Viborg i 1968 foretoges 45.000 kirkebogsekspeditioner, og tallet er stærkt stigende. De fleste arkivalier bliver tilgængelige for publikum, når sagerne er 50 år gamle, men ting af særlig personlig karakter dog først, når de er 80 (lægdsruller og jordemoderprotokoller f.eks.) eller 100 år gamle (straffeakter). Kun i ganske specielle tilfælde kan der dispenseres fra disse regler. Loven om offentlighed i forvaltningen har ikke gyldighed for sager, der er blevet til inden lovens ikrafttræden 1971. Det samme gælder partsoffentlighedsloven fra 1964.

På arkiverne står personalet rede til at hjælpe de besøgende til rette, men når der på travle dage kan være op til et halvt hundrede besøgende eller flere ad gangen, siger det sig selv, at det er begrænset, hvor megen tid, der kan blive til hver enkelt. Man må derfor på forhånd have sat sig grundigt ind i tingene og sørge for at have alle disponible oplysninger ved hånden, når man kommer. Det er ligeledes en uomgængelig nødvendighed, at man på forhånd har sat sig ind i læsningen af gotisk skrift.



For at lette benyttelsen af arkivalierne udgiver arkivvæsenet en række trykte registraturer under titlen *Vejledende arkivregistraturer*, medens Rigsarkivet og de enkelte landsarkiver hver for sig har udgivet forskellige rækker af dupliserede registraturer over enkelte arkivfonds. Fra Rigsarkivet foreligger der ikke siden Kr. Erslevs i 1923 udgivne bog »Rigsarkivet og Hjælpe midlerne til dets Benyttelse«, som nu er meget forældet, nogen ny samlet oversigt over bestanden, hvorimod landsarkiverne i Åbenrå, København og Odense har fået udgivet sådanne. En tilsvarende for Landsarkivet i Viborg forventes udgivet i løbet af 1970'erne. Det vil være klogt at kigge i nogle af disse bøger, inden man aflægger arkiverne besøg. Ved det første arkivbesøg bør man straks orientere sig i arkivets håndbogssamling samt undersøge, hvilke hjælpemidler der er for hånden i form af registre og lignende. Der findes alfabetiske registre til en del købstæders kirkebøger og enkelte landsogne samt de fleste københavnske sogne. Man må dog huske på, at disse registre kun er en hjælp og ikke fritager for at slå oplysningerne efter i kirkebøgerne.

Da det vil være umuligt – og uden for denne vejlednings rammer – at give oplysninger om blot tilnærmelsesvis alle de arkivfonds, hvor der kan findes slægtshistoriske oplysninger, vil vi begrænse os til de allervigtigste. For *landsarkivernes* vedkommende er det præstearkiverne, retsbetjentarkiverne, godsarkiverne og byarkiverne.

Foruden kirkebøgerne findes i *præstearkiverne* ofte kirke-regnskaber, der går længere tilbage end kirkebøgerne og giver supplerende oplysninger. En del kirkeregnskaber må dog søges i provstearkiverne og kirkeinspektorsarkiverne. Endvidere kan findes tiendelister, stolestaderegistre og lister over altergæster.

Medens vi er ved de gejstlige arkiver, kan det oplyses, at

der i bispearkiverne kan findes et stort materiale, især til belysning af præsternes og degnenes historie, bl.a. i edsbøger og vitaprotokoller. Summariske oversigter over bispearkivernes indhold er trykt i tidsskriftet *Fortid og Nutid*, der udgives af DHF.

Ved kirkebogsgennemgangen vil man ofte opdage, at der samtidigt i samme sogn lever flere personer af samme navn, så man ikke kan afgøre, hvem af disse, der er ens slægtning. Man må derfor søge flere oplysninger, og her giver *skifterne* med fortegnelse over arvingerne og boopgørelse fortræffelige oplysninger. Her får man samtidig en enestående chance for at se, under hvilke vilkår ens forfædre har levet, idet boregistreringen ofte medtager alle detaljer. Imidlertid må man være klar over, under hvilken skiftejurisdiktion vedkommende hørte. Til afgørelse heraf findes på landsarkivernes læsesale glimrende hjælpemidler. Som en første orientering skal dog her hensættes en summarisk oversigt over forholdene indenfor de forskellige befolkningskredse.

Fæstebønder: Skifte findes i godsarkivet – for fæstere under Kronen havde ridefogden myndigheden til at lade foretage skifte – 1817 indskrænkedes godsejernes skiftejurisdiktion, således at den kun tilfaldt ejere af komplette sædegårde og lensbesiddere. I 1851 faldt den helt bort, og skifterne skal derefter findes i herredsfogdens arkiv.

Rytterbønder: Indtil ca. 1767 i ryttergodsarkiverne. Efter ryttergodsernes nedlæggelse overgår de fhv. rytterbønder enten til skifte under et gods eller under amtet.

Selvejere: Indtil 1793 amtsarkiver, derefter herredsfogedarkiver.

Borgere: Byfogedarkiver.

Gejstlige (også degne): Provstearkiver – i løbet af perioden 1806–27 overgår skiftemyndigheden til henholdsvis herredsfoged og byfoged.

Salig Jens Poulsen Jørgens
 Alene klædt på sig som en araber

Tilfeldt Jacob Jensen
 i Guld Lyngs Røppe
 i Luffinghåndt Kortell med 4 Far Guld bagger redj
 i Aderskjæg med xvij Guld knapper redj
 i Far Kammele brogers bunningsfar binger
 i Far smick Orvinger
 i Far Løder pænter
 i Bøje Jesu naar hans Salig faders araber
 i Gumbætt os araber

i Far med tilfeldt hans lignende Gypen Jakob
 Jendaafter os Marum Jendaafter
 i Lyngs Røppe med Jendaafter
 med 4 Far Guld bagger redj araber
 for _____ xvij Daler
 i Lyngs Groin med groffgroins Lønner
 for _____ xvij Daler
 i Bunnal Løder Groin for _____ ij

Aalborg bys skifter er usædvanligt velbevarede og går tilbage til 1584. Som eksempel på detailrigdommen viser en side af skiftet efter Jens Poulsen fra 1612, hvorledes den salig mand havde været klædt, og hvorledes børnene delte klæderne mellem sig. Bemærk den skiftende anvendelse af araber- og romertal. (Fot.: La. Viborg).

Fra 1919 er den stedlige dommer overalt skifteforvalter.

Militærpersoner: Hæren: Officerer i Generalauditørens arkiv (Rigsarkivet). Underofficerer og menige: Regimentsauditørerne (i regimentets arkiv på Rigsarkivets 3. afd., tidl. Hærens arkiv). Marinen: Højere officerer: Generalauditøren, andre: Auditøren (Rigsarkivet). Over samtlige militære skifter findes alfabetiske seddelregistre.

For Sønderjyllands vedkommende gælder det, at en mængde skiftesager blev kasseret inden 1920. Et alfabetisk seddelregister er udarbejdet over samtlige bevarede skifter på Landsarkivet i Åbenrå, og også på de øvrige arkiver findes betydelige registre.

I København virkede indtil 1771 byrettens skiftejurisdiktion for borgere, hof-rettens og borgrettens for embedsmænd og funktionærer samt en del mindre jurisdiktioner. I 1771 afløstes disse alle af en skiftekommission under Hof- og Stadsretten, indtil 1859 inddelt i 9 klasser med hver sine protokoller: 1. Rangspersoner. 2. Kgl. betjente m.v. 3. Gejstlige og lærde. 4. Storborgere. 5. Kunstnere og håndværkere. 6. Fallitter. 7. Tjenestefolk. 8. Marinens menige og underofficerer og 9. Hærens ditto.

Ofte vil det for slægtshistorikeren være af stor betydning at kunne følge en ejendoms historie, og også her afhænger det af jurisdiktionsforholdene, hvor man skal søge skøde- og panteprotokellerne. I ældre tider indførtes skøder og pantebreve i *tingbøgerne*, som hermed bliver en vigtig kilde. I disse kan desuden findes mangfoldige glimt af dagliglivet – dog mest dets skyggesider – men det kræver stor tålmodighed for slægtsforskeren at arbejde med disse ofte meget vanskeligt læselige protokoller. Enkelte ældre tingbøger er udgivet eller under udgivelse. Udviklingen formede sig efterhånden sådan, at adeligt gods læstes ved pågældende landsting, medens ufrít

gods læstes ved herreds- eller birketingene – tinglæsning af fæstebreve blev dog først lovfæstet i 1810. I byerne indførtes *skøde- og panteprotokoller* ved lov i 1682, men i enkelte byer findes ældre protokoller. For landdistrikternes vedkommende blev *skøde- og panteprotokoller* som regel først indført i 1738, da de gældende bestemmelser blev indskærpet. I protokollerne indførtes de forskellige dokumenter i kronologisk rækkefølge, men der førtes alfabetisk navnegistre. Først i 1845 indførtes realregistre efter matrikelnumre.

Som supplement til *skøde- og panteprotokollerne* kan man med fordel anvende brandforsikringsarkivalierne; fra landdistrikterne er de som regel bevaret fra omkring år 1800 i branddirektørarkiverne, for købstæderne gående tilbage til en forordning fra 1761 og opbevaret i byarkiverne. Gennem dem kan man fastslå større ombygninger og nyopførelser, hvad *skøde- og panteprotokollerne* intet fortæller om.

I Sønderjylland gjaldt i enklavesognene den kongerigske ordning, medens man ellers havde *skyld- og panteprotokoller*. Disse er ofte bevaret fra ca. 1700, men i alle tilfælde fra 1734, undtagen fra de få adelige godser, hvor de først findes fra ca. 1790. Protokollerne er indrettet således, at hver debitor har sit blad – folium – hvor korte uddrag af dokumenterne er indført med en henvisning til bibogen – Nebenbuch – hvor hele dokumentet er indført. De her indførte overdragelses- og aftægtskontrakter kan ofte erstatte de tabte skifter. I 1880'erne afløstes dette system af de tyske grundbøger med tilhørende grundakter, hvor hver ejendom har sin betegnelse i bind og blad nr.

Yderligere materiale til ejendomshistorie kan findes i godsarkiverne i form af jordebøger (dvs. fortegnelse over bøndernes afgifter, ofte med oplysninger om gårdenes tilstand) og fæsteprotokoller (påbudt 1718). For selvejere eller fæste-

re under Kronen kan der findes tilsvarende materiale i amtstuearkiverne, og for rytterbønderne i ryttergodsarkiverne. Og husk, selv om Jens Hansen har overtaget en gård efter Hans Jensen, er det ikke derved bevist, at de to er far og søn!

Arbejder man med *borgerslægter*, kan et omfattende stof findes i byarkiverne (rådstuearkiverne), hvoraf de fleste findes på landsarkiverne. Skattelister, rådstueprotokoller og borgerskabsprotokoller kan med held benyttes. Enkelte borgerskabsprotokoller – heri gives ofte oplysning om fødested – er udgivet.

Også udenfor disse arkivgrupper findes der på landsarkiverne et righoldigt kildemateriale, som man efterhånden lærer at udnytte. Det gælder godsarkiverne, hvor man foruden om fæstevæsen og hoveri bl.a. fra tiden før 1788 kan finde oplysninger om udskrivning af soldater, det gælder latinskolearkiverne med deres discipelprotokoller, det gælder lavsarkivernes ind- og udskrivningsbøger, og det gælder samlingerne af privatarkiver med deres mangeartede indhold. Men det gælder fremfor alt *amtsarkiverne*, som langt fra er udnyttet efter fortjeneste. Dette skyldes ikke mindst, at de fleste af sagerne ligger som bilag til kronologisk førte journaler, der kan forekomme uoverskuelige. Men der, hvor journalerne er opdelt i saggrupper, er sagerne lettere at gå til. En vigtig gruppe er de gennem amterne udstedte bevillinger, hvor ikke blot bevillinger til separation og skilsmisse kan findes, men også kroholdsbevillinger og bevillinger til næringsdrift og håndværk på landet. Uden for journalen kan ofte findes udskrivningssager, og i landvæsenskommissionsarkiverne sager vedr. udskiftningen. Sager vedr. købstæderne skal før tiden omkr. 1794, hvor der gennemførtes en omlægning af amternes geografiske og til dels også saglige områder, søges i stiftsamtsarkiverne, derefter i de almindelige amtsarkiver.

En redegørelse for amtsarkivernes personalhistoriske indhold og benyttelse findes i Personalhistorisk Tidsskrift 1969. En fyldig vejledning i, hvor udskrivningsarkivalier fra før 1788 skal søges, er udarbejdet af Landsarkivet i Viborg.

Inden vi vender os til Rigsarkivet, skal to arkiver, der ikke sorterer under rigsarkivaren omtales. Det ene er *Københavns Stadsarkiv* på Københavns rådhus. For den, der nedstammer fra københavnske borgerslægter er her et stort og righoldigt materiale at finde. Her findes bl.a. en næsten ubrudt række borgerskabsprotokoller fra 1683 med alfabetiske registre. Ligeledes er der udarbejdet alfabetiske registre til protokollerne over betalte kopulationsgebyrer 1735–1868. Det vil ofte være nemmere at finde en vielse her end at gennemgå de mange forskellige københavnske sognes kirkebøger. Endelig fortjener Stadsarkivets righoldige samling af lavsarkivalier at nævnes. Over disse er der i samarbejde med Landsarkivet for Sjælland udarbejdet en fyldig registratur, der også medtager de på landsarkivet beroende lavsarkivalier.

Det andet arkiv er Statens erhvervshistoriske arkiv (*Erhvervsarkivet*) i Århus, som indeholder fyldige samlinger af forskellige virksomheder og organisationers arkiver. En række konkursbehandlede boer er af landsarkiverne afleveret hertil. Vigtigst set fra et slægtshistorisk synspunkt er dog nok Landhusholdningsselskabets arkiv. En trykt registratur, med personregister over præmietagere, er udgivet for perioden 1769–1807.

For enhver slægtsforsker, der vil trænge dybere ind i sin families historie, vil det være nødvendigt før eller senere at aflægge besøg på *Rigsarkivet*, om ikke andet, så for at se folketællingslister og lægdsruller. Disse to grupper af arkivalier er meget lettilgængelige og vil kunne benyttes med stort udbytte selv af en begynder, hvilket desværre ikke kan siges om alle Rigsarkivets samlinger.



Rigsarkivet har rødder tilbage til middelalderen, og har i over 250 år haft til huse på samme plads på Slotsholmen. Administrativt er det opdelt i 5 afdelinger: 1. afd., der rummer arkivalier ældre end 1848, 2. afd. med de nyere sager, 3. afd. er det tidligere Hærens arkiv, 4. afd. tager sig af privatarkiverne og endelig er der et fælles sekretariat. For samtlige afdelinger er der fælles læsesal og registraturværelse, hvor publikum benytter registraturer og arkivalier. Men lad os først se på de to almindeligst benyttede grupper: folketællinger og lægdsruller.

Den første *folketælling* i Danmark fandt sted i 1769, men af materialet er kun overleveret tal, så den har ikke stor interesse for slægtshistorikeren – dog findes på landsarkiverne listerne for Åbenrå, Horsens og Tønder købstæder samt Åbenrå og Løgumkloster amt. I Haderslev byarkiv i Haderslev findes desuden Haderslev købstad. De følgende folketællinger er bevaret nogenlunde komplet. Det drejer sig for kongeriget om følgende år, 1787 (1. juli), 1801 (2. febr.), 1834 (18. febr.). Derefter 1. febr. i årene 1840, 1845, 1850, 1855, 1860, 1870, 1880, 1885 (kun København), 1890, 1895 (kun København), 1901, 1906, 1911, 1916, 1921 osv. Folketællingerne bliver først tilgængelige, når de er 80 år gamle, men afdelingscheferne på Rigsarkivet kan efter ansøgning i hvert enkelt tilfælde tillade folk, der ønsker oplysninger om deres egen slægt, at få adgang til og med folketællingen 1911, hvoraf der også kan leveres xeroxkopier. De første folketællinger giver oplysning om bopæl, navn, stilling i familien, alder (må ofte tages med forbehold og gælder ikke det fyldte, men det løbende år), ægteskabelig stand og næringsvej. I folketællingen 1845 kom den meget vigtige rubrik fødested med, 1855 trosbekendelse og 1901 nøjagtig angivelse af fødselsdato. Skal man bestille en folketælling på rigsarkivets læsesal, angives for Københavns vedkommende kvar-

ter, ellers købstadens navn og for landsognene sogn, herred og amt. Fra hertugdømmerne Slesvig og Holsten findes på Rigsarkivet folketællingen 1803 ukomplet (resten på Landesarchiv Schleswig-Holstein, Gottorp slot, men kopi heraf på Rigsarkivet) samt 1835, 1840, 1845, 1855 og 1860.

Som supplement til folketællingerne kan på Rigsarkivet for Københavns vedkommende benyttes et skattemandtal fra 1762, for Sjælland, Møn og Bornholm Oeders efterretninger om ægtepar, enkemænd og enker fra 1771, der for hustruers vedk. giver alder men ikke navn.

Lægdsruller i moderne forstand indførtes i 1788, da staten overtog udskrivningen af soldater. Det var imidlertid kun bondesønner, der udtoges, og først fra 1849 indførtes almindelig værnepligt. Som oftest udgjorde hvert sogn et lægd, der var nummereret fortløbende indenfor hvert amt. Først i 1870 kom der nye numre indenfor de enkelte udskrivningskredse. Oprindelig blev drengebørn optaget i rullen i det første leveår, men i 1849 først fra det fyldte 15 år og fra 1869 i det år, de fyldte 17. I rullen blev man stående til det fyldte 36. år, fra 1869 det 38.; fra 1802 føres også søruller hvori optages fiskere, sømænd og lignende i købstæderne, samt værnepligtige i de såkaldte sølimitdistrikter (fra Fyn dog allerede fra 1796). Hvert 3. år, efter 1849 hvert 6., udfærdigedes nye ruller med tilhørende til- og afgangslister. Når lægdsrullerne er så meget benyttet, skyldes det, at man i dem kan følge den værnepligtiges flytninger og finde hans alder, fødested og faders navn oplyst. Opmærksomheden skal henledes på, at der også på landsarkiverne findes en del lægdsruller, hovedsageligt i udskrivningskreds- og retsbetjentarkiverne.

Det ligger i sagens natur, at det hovedsagelig vil blive sager fra 1. afd. som slægtsforskeren vil benytte, og som anført på s. 62, foreligger der ikke nogen tidssvarende oversigt over disse arkivalier. I forbindelse med læsesalen findes dog over

de enkelte arkivfonds en række specialregistraturer, og i serien Vejledende Arkivregistraturer er foreløbig trykt 15 bind. Der er særlig grund til at gøre opmærksom på to, nemlig Danske Kancelli og Rentekammeret, i øvrigt henvises til litteraturlisten og til Fabritius og Hatts oversigt over Rigsarkivets hjælpemidler.

I *Danske Kancelli* findes to rækker af kopibøger over udgåede kongelige breve, fra 1571 opdelt efter landskaber. Den ene række omfatter almindelige kundgørelser, herunder bestallinger og bevillinger, som tilsammen udgør gruppen »åbne breve«. Disse kopibøger kaldes »registre«. Den anden række omfatter breve til enkeltpersoner, de »lukkede breve«. Kopibøgerne herover kaldes »tegnelser«. Uddrag af disse brev-rækker frem til 1645 er udgivet på tryk af Rigsarkivet i serien Kancelliets Brevbøger, der alle er forsynet med sted- og personregister. Af det øvrige materiale i danske kancelli af speciel slægtshistorisk relevans kan nævnes: mønstringsruller over borgerskabet i forskellige byer 1583–1639 og sognepræsternes indberetninger over gårde, bol og tiendeydere 1651, 1657–58. Fra en lidt senere periode haves supplikprotokoller (1699 ff) over indkomne andragender og fra 1706 særlige protokoller over embedsansøgninger. Også registrarer over naturalisationspatenter (dansk borgerskab) 1776–1847 og testamentprotokollerne 1812 ff er værd at nævne, men det kan kun blive antydninger af det overvældende rige materiale.

Det samme gælder *Rentekammeret*. Gennem det administreredes de finansielle forhold, og der vil her kunne findes mangfoldige oplysninger om bl.a. krongodsernes forhold. Således ligger der her om ryttergodserne et materiale, der på mange punkter er fyldigere end landsarkivernes. Af stor betydning er skødebøgerne over bortsolgt krongods. Disse er udgivet af Rigsarkivet for tiden frem til 1765. En lang række

embedsmænd var ansat gennem Rentekammeret. Disses embedsansøgninger 1660–1848 er ordnet alfabetisk og indeholder et fortræffeligt stof. Også de ældre matrikler 1662, 1664 og 1688 med angivelse af de enkelte gårdes ejere, brugere og hartkorn må nævnes i denne sammenhæng. Over deres indhold foreligger en specialregistratur udg. af Rigsarkivet. Matriklen fra 1844 med tilhørende forarbejder og kort findes derimod på Matrikelsarkivet (Titansgade 13, 2200 København N), hvorfra udskrifter og kopier kan rekvireres. For købstædernes vedkommende ligger der på Rigsarkivet grundtakster fra 1682 med angivelse af ejerens navn.

En særlig gruppe udgøres af de *regnskaber*, som indsendtes til centraladministrationen til revision. En summarisk fortegnelse findes i Erslevs bog om Rigsarkivet, men en ny og revideret registratur står meget højt på alle danske lokal- og personalhistorikeres ønskeseddel. Her findes bl.a. de gamle lens- og amtsregnskaber, hvis bilag indeholder utroligt mange oplysninger bl.a. i form af skattemandtal (ekstraskat, kopskat, prinsessestyr etc.), her findes købstadsregnskaber og her findes regnskaber for det kongelige gods.

Af det arkivalske materiale under 1. afd. skal endnu blot enkeassernes arkivalier nævnes, der for landmilitæretaten rækker tilbage til 1739, for den almindelige enkekasse til 1775. Personregisteret hertil omfatter næsten 25.000 navne, og sagerne er ofte bilagt med originale attester fra nu forsvundne kirkebøger. Inden vi går over til det nyere materiale, skal det blot tilføjes, at arkivalierne vedr. hertugdømmerne skal søges i Tyske Kancelli og Rentekammerets tyske kontor samt de sønderjyske fyrstearkiver.

Materialet fra tiden efter 1848 (2. afd.) udnyttes ikke meget af personalhistorikerne, og er heller ikke endnu på samme måde åbnet ved trykte registreringer. I 1972 udsendte Rigsarkivet C. Rise Hansens »Oversigt over Rigsarkivets nye-

re arkiver I«, som omfatter justitsministeriet, ministeriet for kirke- og undervisningsvæsenet, kirkeministeriet, undervisningsministeriet og ministeriet for kulturelle anliggender med derunder hørende institutioner. Hermed er begyndelsen gjort til at åbne 2. afdelings materiale for forskerne, idet den hidtil foreliggende »Generalregistratur« fortrinsvis var til internt brug. Af denne afdelings mere benyttede ting bør nævnes sager vedr. hædersgaver og medailler til veteraner fra de 2 slesvigske krige.

Rigsarkivets 4. afd. indeholder privatarkiverne, og herover foreligger 3 trykte registraturer i serien Vejledende Arkivregistraturer, alle stærkt forældede. En ny fortegnelse, som dog blot rummer navne på de personer, hvis privatarkiver ligger på Rigsarkivet, udsendtes i 1972.

Hærens arkiv var tidligere en selvstændig institution under forsvarsministeriet, men indlemmedes 1. apr. 1971 som en afdeling under Rigsarkivet. Om arkivets indretning og materiale foreligger en bog af Karl v. Kohl. Af samlingerne her skal kun nævnes afdelingsstambøgerne, hvor man for officerer, underofficerer og menige foruden tjenstlige data kan finde fødested, alder og religion angivet. For de mange slægter, der nedstammer fra indvandrede, hvervede soldater, vil det oftest være den eneste mulighed for at få stamfaderens herkomst fastslået.

Om *flådens* besætning i ældre tid findes på Rigsarkivet et vigtigt materiale i Søetatens arkiv, som bl.a. rummer Holmens mønsterskrivers præsentationsbøger med angivelse af det faste mandskabs navn, fødested, alder og tjenestetid. Også Nyboders husbøger ligger her.

Som man vil have forstået, er Rigsarkivets materiale mangesidet og kan forekomme uoverskueligt, men på den anden side er det så væsentligt, at man ikke kan komme uden om det. Det kræver en indsats at lære at benytte det, men den

ihærdige slægtshistoriker får indsatsen mange gange igen i form af nye og væsentlige oplysninger om sin slægt og dens medlemmer. Det kan tilføjes, at såvel Rigsarkivet som de enkelte landsarkiver ejer betydelige manuskriptsamlinger, hvor blandt andet findes adskilligt værdifuldt materiale indsamlet af nu afdøde slægts- og personallhistorikere.

Specielt færøsk interesserede kan henvises til Anton Degns artikel: Føroya lands skjalasavn. Færø landsarkiv (Fortid og Nutid bd. X s. 144–52).

7. DATERING OG NAVNESKIK.

I dette kapitel skal der tages nogle ting frem, som det kan være af betydning for slægtshistorikeren at få klarhed over.

Det første er *kirkeårets inddeling*. Det er vigtigt at kende lidt til det, da præsterne i kirkebøgerne før 1812 som regel anvender en dateringsform, der kan virke meget fremmedartet og uforståelig. En præst kan skrive: 1792 Dom. 2. Adv. baptz. Peder Nielsens datter Anna. En sådan datoangivelse må man ikke uden videre føre ind på sin anetavle, den må opløses. For at kunne gøre dette rigtigt, må man vide, at kirkeåret går fra advent til advent, og at dom. er en forkortelse for dominica, der betyder søndag. For at finde den rigtige dato, slår man op i en af de evighedskalendere, der findes på landsarkivernes læsesale, enten Bauer eller Grotefend. Resultatet bliver, at Anna Pedersdatter er døbt 4. december 1791, idet kirkeåret 1792 begynder i kalenderåret 1791. I det kalenderår falder de 4 adventssøndage og julen. I det nye år kommer den 6. januar Hellig tre Konger – Epiphania – og de følgende søndage tælles som Dominica 1 (osv.) post Epiph. (søndage efter Hellig tre Konger) indtil 9. søndag før påske, Septuagesima. De følgende søndage indtil påske har alle navne, som kan findes i foromtalt kalendere. Efter påske – Pascha – tælles 6 søndage post pascha til pinse – Pentecostes. Den følgende søndag er Trinitatis og resten af årets søndage tælles som Dominica . . . post Trinitatem.

Ved benyttelsen af evighedskalendere må man være opmærksom på, at Danmark gik over fra juliansk til gregoriansk kalender i året 1700, hvilket bevirkede, at dagene fra 18. februar til 1. marts faldt bort det år. Når man slår op i nøglerne til evighedskalenderne, skal man bruge gammel stil ind-

til 18. februar 1700, derefter ny stil. Endvidere skal man passe på, at i årene 1724 og 1744 fejrede protestanterne påske på en anden tid end de katolske lande.

Det andet er *dansk navneskik og navnelovgivning*. Den nu gældende navnelov trådte i kraft 1. januar 1962. Den anfører i § 1, at ægtebarn ved fødslen får faderens slægtsnavn, men ved anmeldelse til ministerialbogen eller personregistret kan det antage moderens pigenavn. Tidligere skulle der udstedes navnebevis af øvrigheden, for at dette kunne ske. Andre navneforandringer kan efter den nye lov stadig foretages ved navnebevis. Antages kan dog ikke registrerede eller kendte slægtsnavne og navne som ligner disse, ejheller udenlandsk klingende eller anstødelige navne. Endvidere må fornavne ikke antages som slægtsnavne. Et hidtil båret slægtsnavn kan ved navneforandring bevares som mellemnavn. Et slægtsnavn må dog antages, hvis det har været båret af en af ansøgerens forældre eller bedsteforældre – en regel der giver meget vidtgående muligheder. Den nye navnelov afløser navneloven af 1904. I forhold til denne giver den en betydelig udvidelse af mulighederne for at vælge et nyt slægtsnavn. Den betyder en ligeberettigelse mellem den fædrene og mødrene slægt – altså et brud med den tankegang, der gav sig udslag i, at man betegnede slægter som »uddøde«, skønt de levede videre i bedste velgående på spindesiden. Loven er en videreførelse af ånden i 1904-loven, hvis væsentligste formål var at råde bod på tidligere uheldige love, der havde ført til sen-navnenes dominerende stilling.

Helt op til midten af sidste århundrede levede på landet den ældgamle danske skik, at sønnerne fik faderens fornavn med efterhængt -sen, døtrene efterhængt -datter som tilnavn – såkaldte patronymer. Niels Andersen kunne altså f.eks. have børnene Anders Nielsen, Hans Nielsen og Karen Nielsdatter. Det var en praktisk skik i de små samfund, hvor alle

kendte alle, men med et voksende samfund harmonerede den slet, da for mange efterhånden bar samme navn. På dette rådede tilnavnet til dels bod. Disse kunne være gamle og have fulgt slægten længe – altså faktiske slægtsnavne – eller være nydannede. De kunne hentyde til erhverv, udseende eller særlige færdigheder, eller være stednavne eller afledninger heraf som f. eks. Volsing, en mand fra Vålse. Ofte blev de dog ikke anset som »officielle« og fandt sjældent vej til kirkebøger og dokumenter, hvor patronymerne anvendtes. Ved dåb anførtes kun barnets fornavn, f. eks. kan man i Horne kb. (Salling hrd.) november 1820 finde Jørgen Christensens datter døbt Maren. Officielt hed hun altså Maren Jørgensdatter, men i daglig tale Maren Malmose efter faderens gård. Af og til findes tilnavnene dog i dokumenterne, og den samme person kan dukke op under forskellige navne.

I byerne var forholdene noget anderledes, idet kun de laveste klasser holdt fast ved den gamle skik. I de højere klasser var man efter forbillede fra adel og gejstlighed allerede i tiden efter enevældens indførelse begyndt at gå over til faste slægtsnavne. Også her kunne det enten være et oprindeligt patronym, en erhvervsbetegnelse eller navnet på det sted, hvorfra man var tilflyttet.

Sådanne navne blev ofte fortysket eller på anden måde »pyntet«. Skytte blev til Schütz eller Schiødte, Skrædder til Schneider eller Schröder osv. Her må man være på vagt, da det ikke altid kan afgøres, om der er tale om slægtsnavn eller erhvervsbetegnelse.

Som nævnt gik adelen – efter kongebud i 1526 – i spidsen med benyttelse af faste slægtsnavne, og gejstligheden fulgte af egen fri vilje hurtigt efter. Især de navne, der er konstrueret af præster eller lærde, er let kendelige, da disse ofte benyttede lejligheden til at vise deres lærdom ved at latinisere eller grecisere deres navne ala Rasmus Berg – Eras-

mus Montanus. Af sådanne kan nævnes: A-hton (Jordløse, sml. Melan-hton, der oprindeligt hed Schwartzerd), Cronica (skriver), Corvinus (Ravn), Fabritius (Smed), Lacoppidan (Søby), Pontoppidan (Broby) og Scavenius (Skagbo). Betydningen af en række af disse navne kan slås op i Nudansk Ordbog.

Allerede på Struensees tid var man opmærksom på, at det ville være heldigt med faste slægtsnavne i alle stænder, og i 1771 kom for Slesvig en forordning, der bestemte, at børn ved dåben skulle tillægges faste slægtsnavne. For kongerigets vedkommende kom en tilsvarende forordning først 30. maj 1828. Imidlertid var bestemmelserne så dårligt formuleret, at de resulterede i endnu større forvirring. I kirkebøgerne indførtes nu ved dåb såvel fornavn som efternavn, men dette dannedes som regel som tidligere af faderens fornavn, blot kom pigerne nu til at hedde -sen. Forordningen virkede altså stik mod sin hensigt, når f. eks. Jørgen Pedersens, kaldet Jørgen Illum, datter Ane i 1855 i Svanninge sogn får navnet Ane Jørgensen! For at hindre slige omgæelser af loven bestemtes det i 1856, at de efter 1828 valgte navne skal være faste slægtsnavne. Resultatet er kendt. I den generation, der er født omkring 1850 er det ikke usædvanligt, at søskende bærer forskellige »slægtsnavne«. Som eks. kan nævnes, at gårdmand Hans Nielsen på Blågård i Horne, Sall. hrd., havde tre sønner med følgende navne: Niels Hansen, Jørgen Christian Hansen Nielsen og Johannes Blågård. I øvrigt var det ikke usædvanligt, at børnene fik både et ægte patronym og et lovbefalet slægtsnavn, hvorved de mange dobbeltnavne som Petersen Paulsen, Hansen Larsen etc. opstod. Andre steder opfandt præsterne frit nye »slægtsnavne«. For en slægtsforsker med et -sen navn vil det altid være ekstra spændende at finde tilbage til, hvem den person var, som man skylder sit -sen navn.



Om fornavne blot det, at udvalget i ældre tid var meget lille, og at de samme navne gerne går igen og igen på efter-slægts- og anetavlen. Dette skyldes til dels, at bedsteforældrene som regel opkaldtes. Oftest fik ældste søn farfars navn, ældste datter mormors, men nogen fast regel er det ikke. Et usædvanligt fornavn kan være indicium for slægtskab men ikke bevis. Opkald kunne nemlig også ske efter personer, som man stod i taknemlighedsgæld til eller gerne ville stå sig godt med. I sådanne tilfælde kunne der opkaldes med både fornavn og slægtsnavn! Blev en enke eller enkemand gift igen, fik første barn tit den afdøde tidligere ægtefælles navn. Blev et barn født efter faderens død eller døde moderen i barselseng blev den afdøde opkaldt. Og passede barnets køn ikke, kunne man klare sig med afledte navne som Leopoldine og Jørgine. Også begivenheder kunne bruges til opkald. Berømt er Bombardine og fra vor tid findes eksempler som Nordvalg (1920) og Maifred (1945). Til gavn for kommende slægter lyder den nye navnelovs § 14 stk. 2: Som fornavn må ej heller vælges et navn, der kan blive til ulempe for bæreren.

Foruden slægtsnavn kan i visse tilfælde *et våbenmærke* være karakteristisk for en slægt. Det er en almindelig fejltagelse at tro, at det udelukkende er adelslægter, der fører våben, thi også mange borgerslægter er våbenførende, og stadig nye kommer til. Om heraldik må der i øvrigt henvises til speciallitteraturen.

I modsætning til våbnene var seglene rent personlige ting, og signeterne ødelagdes som regel efter brugerens død. Borgeres og bønders segl indeholdt ofte kun den pågældendes forbogstaver men undertiden også symboler eller bomærker, der i måske let forandret form kan gå igen gennem generationer. Ønsker man at undersøge, om der er bevaret segl fra medlemmer af ens familie, bør Rigsarkivets store segl-

samling først og fremmest undersøges.

Studiet af bomærker har hidtil været temmelig forsømt, men med Allan Tønnesens bog fra 1968 er det teoretiske grundlag skabt. Det vil ofte kunne lønne sig at følge bomærkerne knyttet til en bestemt slægt eller en bestemt gård, da de vil kunne give værdifulde fingerpeg om hidtil ukendte forbindelser. Segl med bøndernes bomærker findes bl.a. på vider og vedtægter, skiftekontrakter og tingsvidner. Og hermed er vi ved at være ovre i lokalhistorien!

Genealogien er historiens moder, sagde den græske historiker Herodot, og med en fri benyttelse af hans ord, må det være tilladt at udtrykke ønsket om, at beskæftigelsen med slægtshistorisk arbejde vil medføre interesse for lokalhistorie i særdeleshed og historie i almindelighed.



8. SLÆGTSFORSKNING UDEN FOR LANDETS GRÆNSER.

Dette lille afsluttende kapitel om slægtsforskning i udlandet er ikke tænkt som en fuldstændig oversigt, men som en første hjælp til dem, der under arbejdet med deres slægt opdager, at en eller flere grene af familien kommer fra eller går til udlandet. I sidste tilfælde vil det være praktisk at søge kontakt med Udvandrerarkivet (Danish worldwide Archives, Konvalvej 2, 9000 Ålborg) eller benytte de lister over udvandrere, der på Landsarkivet for Sjælland findes i Københavns politidirektørs arkiv. En samlet oversigt over kilde-materialet til belysning af udvandringen findes i Kristian Hvidts disputats »Flugten til Amerika« (1971) s. 58–79.

Er det derimod forfædrene, der kommer her til landet udefra, vil det være nødvendigt, at man arbejder med det oprindelige hjemlands arkivmateriale. Dog bør man først undersøge, hvad der findes på dansk grund. Drejer det sig om personer, der har taget dansk statsborgerskab, er der naturalisationspatenterne (se s. 71), som efterfølges af trykte fortegnelser over meddelte statsborgerskaber alfabetisk ordnet. I bilagene til ansøgningerne kan der være originale attester. Drejer det sig om militærpersoner, kan Hirsch (se s. 50) for officerernes vedkommende, stambøgerne for de meniges (se s. 73) hjælpe. Er det kolonisterne på den jyske hede – kartoffeltyskerne – findes en udmærket fortegnelse over de første indvandrere og gode kildehenvisninger i Valdemar Andersens »Den jyske hedekolonisation« (1970). Ved hjælp af ovennævnte kilder vil man i mange tilfælde kunne få fødestedet oplyst, men hvad så?

Danmark har modtaget befolkningstilskud fra mange lande,

men der kan næppe være tvivl om, at forbindelserne har været livligst til Nordtyskland og de skandinaviske lande. Disse områder vil derfor blive behandlet grundigere end de øvrige lande, hvor vi vil nøjes med at give enkelte henvisninger.

Kildematerialet i Norge og Sverige adskiller sig ikke væsentligt fra det danske, og også opbevaringsforholdene ligner hinanden. En meget praktisk oversigt over arkivvæsenet findes i Harald Jørgensen »Nordiske arkiver« (1968); her behandles også Færøerne, Island og Finland.

Det bedste hjælpemiddel for Norges vedkommende er stadig Cato Krag Rønnes »Ættegranskning« (1943), som på mange måder er et norsk sidestykke til Fabritius og Hatt, men også nyere og mindre håndbøger kan med fordel benyttes, således Fin Michalsen »Slekten. Innføring i ættegranskning« og Busch og Schilbred »Veiledning i Slektsforskning« (1972). Hos Krag Rønne findes fortegnelse over samtlige norske kirkebøger med angivelse af, hvor langt tilbage, de går, samt en fyldig slægtshistorisk bibliografi. For den trykte litteratur, bortset fra tidsskriftartikler, er det dog sikrere at gennemse Morten Hansen: »Norske slektsbøger, en bibliografi« (1965). Når man arbejder med norske forhold, bør man være opmærksom på, at der findes et meget stort personalhistorisk materiale i de utallige bygde- og gårdhistorier, der er udgivet. Det norske genealogiske samfund var oprindeligt en del af det danske, men udskilte sig og udgiver siden 1928 »Norsk slekthistorisk Tidsskrift«. Som tillæg hertil er udkommet fortegnelse over dødsfald i Norge 1763–1840. Også den norske forening udgiver nu et kontaktblad »Hvem forsker hva?« Fra tiden før 1928 findes meget norsk stof i Personalhistorisk Tidsskrift.

Foruden Riksarkivet (Bankplassen 3, Oslo) er der i Norge landsarkiver (statsarkiver) i Oslo, Hamar, Kristiansand, Ber-

gen og Trondhjem samt filialer i Stavanger, Tromsø og Arendal. Om Norge se endvidere Fabritius og Hatt (1943) s. 325–335.

For *Sveriges* vedkommende begyndte Bengt Hildebrand i 1961 udgivelsen af en meget omfattende lærebog, hvoraf desværre kun 1. bind nåede at udkomme inden hans død, »Handbok i släkts- och personforskning I. Metodlära, medeltidsförhållanden, historiografi och bibliografi«. For den nyere tids vedkommende må man derfor nøjes med de mindre håndbøger, hvoraf der foreligger flere, således Ella Heckscher »Släktforskning. Kort handledning för amatörer« (5. opl. 1965) og nyest Börje Furtenbach »Släktforskning för alle« (1971), der udmærker sig ved sit moderne udstyr og ajourførte litteraturlister. Af særlig interesse for danske er den af S. Otto Brenner i 1967 udgivne dupliserede »Personhistoriska källor för Skåne, Halland och Blekinge«. For hvert enkelt sogn (Församling) i disse landsdele bringer bogen fortegnelse over, hvad der er bevaret af kirkebøger og de genealogisk meget værdifulde husforhørslægder, som år for år opregner de enkelte husstandes medlemmer.

Der findes i Sverige flere genealogiske foreninger og udgives to tidsskrifter: Personhistorisk Tidsskrift, siden 1898 udgivet af Personhistoriska Samfundet, og Släkt och Hävd, udgivet siden 1950 af Genealogiska Föreningen (Riksförening för släktforskning). Denne forening udgiver ligeledes en skriftrække, hvis seneste bind er »Släkthistoriska källor för Jämtlands län« (1970) og »Svensk släktforskarförteckning« (1970). En underafdeling af Riksföreningen, Västre Sveriges genealogiska förening, har siden 1966 udgivet et lille dupliseret hæfte »Vem forskar vad?«.

Foruden Riksarkivet (Fyrverkarbacken 13, Stockholm) findes landsarkiver i Lund, Vadstena, Visby, Göteborg, Uppsala, Östersund och Härnösand, medens stadsarkiverne i Stockholm

og Malmø har landsarkivstatus (opbevarer kirkebøger). For Sverige se desuden Fabritius og Hatt (1943) s. 336–343.

For *Finlands* vedkommende må henvises til Alf Brenner »Släktforskning. Praktisk handbok för Finland« (1947). Foruden Riksarkivet (Valtion-arkisto, Fredsgatan 17, Helsingfors) findes landsarkiver (Maakunta-arkisto) i Åbo, Tavastehus, Vasa, Jyväskylä, Uleåborg og – til erstatning for landsarkivet i det til Rusland afståede Viborg – i St. Michel. Se endvidere Fabritius og Hatt (1943) s. 315–321.

Det *islandske* arkivvæsen er organiseret i et nationalarkiv (Pjodskjalasafn Islands), hvor bl.a. kirkebøgerne opbevares og en række herredsarkiver, der kan minde om de danske lokalhistoriske arkiver. På nationalarkivet påbegyndtes i 1957 udarbejdelsen af et kartotek, der skal omfatte alle personer, der har levet på Island siden landnamstiden. Se desuden Fabritius og Hatt (1943) s. 322–24.

Uden for Norden er *Tyskland* det område, der har størst interesse for danske slægtsforskere. I Vesttyskland henhører arkivvæsenet – bortset fra Bundesarchiv i Koblenz – under de enkelte forbundsstater, og der kan derfor være store lokale forskelle. Desuden er det verdslige og det kirkelige arkivvæsen adskilt, således at de kirkelige myndigheder selv administrerer deres arkivforhold, herunder kirkebøgenes opbevaring. Dette kan lade sig gøre, fordi man ved siden af den kirkelige registrering har en borgerlig gennem de såkaldte Standesämter, som retslig set har forrangen for kirkebøgerne. I Preussen oprettedes Standesämter i 1874, i enkelte andre stater går de længere tilbage. Disses registre opbevares lokalt.

Hvis man søger en kort vejledning i personalhistorisk og genealogisk arbejde i *Tyskland*, findes en ganske udmærket orientering i Wentscher-Mitgau »Einführung in die praktische Genealogie« (4. opl. 1966). En god hjælp yder



også »Taschenbuch für Familiengeschichtsforschung« af Fr. Wecken bearb. af Johs. Krausse (7. opl. 1951) med tillæg indeholdende arkivadresser pr. 1967. En ganske kort orientering giver Heinz H. Friederichs »How to find my German Ancestors and relatives« (1969) med arkivadresser og lister over genealogiske foreninger i Øst- og Vesttyskland. En for-tegnelse over familiearkiver og genealogiske samlinger i såvel offentlig som privat eje findes i Heinz F. Friederichs: Familienarchive in öffentlichen und privaten Besitz (Neustadt 1972). Stærkt forældet er oversigten i Fabritius og Hatt (1943) s. 344–356 og kan højest have en vis interesse for den ældre litteratur.

For den, der vil gå i dybden, er der i 1972 kommet det længe savnede store, moderne værk om genealogisk arbejde i Tyskland: »Herold. Handbuch der Genealogie« redigeret af Eckhart Henning og Wolfgang Ribbe. Værket forener en teoretisk indledning med praktiske anvisninger, både hvad angår hjælpemidler og kilder. Desuden indeholder det fyldige afsnit om nabovidenskaberne: de forskellige historiske hjælpevidenskaber, kunsthistorie, navneskik, sociologi, retsvidenskab og arvebiologi. Af betydning er også afsnit om genealogiske organisationsformer, men vigtigst, især for udlændinge, er den meget omfattende bibliografi, der skønmæssigt rummer 1200 bogtitler. Det er et helt tidssvarende værk, som har stor almen interesse for slægtshistorikere også uden for Tyskland.

Der udkommer i Tyskland en række genealogiske tidsskrifter, og i adskillige af dem findes indlagt et lille hæfte »Familienkundliche Nachrichten« udgivet af Degener Verlag (Neustadt a/d Aisch, Vesttyskland), der har specialiseret sig i udgivelsen af genealogiske værker og tidsskrifter. Heri kan man for en ganske rimelig pris få optaget sine spørgsmål.

For *Østtysklands* vedkommende kan det anbefales at søge

oplysninger gennem Zentralstelle für Genealogie (Georgi Dimitroff Platz 1, Leipzig DDR). For de tabte østområder opbevares i Standesamt I Berlin-West (1. Berlin 33, Lentzeallee 107) en del standesamtsregistre (personregistre). Fortegnelse herover findes i »Verzeichnis der im Standesamt I Berlin (West) vorhandenen Standesregister und Personenstandsbücher« (Frankfurt a. M. 1965). Over de katolske kirkebøger fra samme områder findes ligeledes en trykt fortegnelse, udgivet 1962 af Katholisches Kirchenbuchamt, München: »Handbuch über die katholischen Kirchenbücher in der Ostdeutschen Kirchenprovinz östlich der Oder und Neisse und dem Bistum Danzig«. Endelig findes der en registratur over »Verfilmte Kirchenbücher aus den ehem. deutschen Ostprovinzen – auch aus Mitteldeutschland, Polen und Bessarabien – im Archiv der Genealogical Society in Salt Lake City« (Die Fundgrube Hft. 36, Regensburg 1970).

Forholdene i *Slesvig og Holsten* er behandlet i Johan Hvidtfeldt »Slægthistoriske studier i Sønderjylland. 2. udg. v. Hans H. Worsøe« (1965), men da der siden er sket en del adresseforandringer for provstikirkebogskontorerne, hvor de ældre kirkebøger opbevares, skal en revideret liste bringes her. En fortegnelse over sognenes provstimæssige tilhørsforhold og kirkebøgernes bevaringstilstand findes hos W. Jensen: *Die Kirchenbücher Schleswig-Holsteins, des Landesteils Lübeck und der Hansestädte* (2. udg. 1958). Der findes følgende provstikirkebogskontorer i Slesvig og Holsten: Egernførde (Langenbrückestrasse 13), Ejdersted (Garding, Markt 6, F. 267), Flensborg (Mühlenstrasse 19), Husum (Norderstrasse 2), Kiel (Falckstrasse 9), Münsterdorf (Itzehoe, Stiftstrasse 1), Neumünster (Am alten Kirchhof 8), Nordangel (Sörup Kr. Flensburg), Oldenburg (Schönwalde am Bungsberg, Pastorat), Pinneberg (Küsterstrasse 4 Wedel/Holstein), Plön (Markt 24, Plön), Rantzau (Glückstadt,



Am Kirchplatz 2), Rendsborg (Materialhofstrasse 1 a, Rendsburg), Slesvig (Norderdomstrasse 4, Schleswig), Segeberg (Kirchplatz 1), Stormarn (Hamburg 67, Rockenhof 5) og Sydangel (Wassermühlenstrasse 12, Kappeln Schl.-H.).

Inden omtalen af de tyske forhold slutes skal det nævnes, at samtlige ældre kirkebøger fra *Mecklenburg*, der nu er under østtysk herredømme, findes på Domarchiv i Ratzeburg i Vesttyskland, og at et sæt kopier af de *lauenburgske* kirkebøger befinder sig i samme by, men på Kreisarchiv.

Schleswig-holsteinische Gesellschaft für Familienforschung und Wappenkunde e. V., Kiel, udgiver Familienkundliches Jahrbuch Schleswig-Holstein, som ofte bringer bidrag af betydning for danske slægtsforhold. De verdslige arkivalier fra Slesvig og Holsten findes – bortset fra de ældre dele, hvoraf en del opbevares på Rigsarkivet – på Landesarchiv Schleswig-Holstein på Gottorp slot og på en række byarkiver, »Stadtarchive«, hvorover fortegnelse findes i Norsk Slektshistorisk Tidsskrift XIX, s. 306–307.

En samlet oversigt over de vesttyske arkivers publikationer efter 2. verdenskrig findes i Hans Schmitz u. Hannelore Tiepelmann: Übersicht über die Veröffentlichungen der Archiverwaltungen und Archive in der Bundesrepublik Deutschland 1945–1970, Düsseldorf 1971.

Det vil føre for vidt at gå ind på alle europæiske landes arkivforhold, og der skal derfor blot til slut gives nogle henvisninger som en hjælp til det videre efterforskningsarbejde. I det internationale arkivtidsskrift *Archivum*, der udgives under UNESCOs auspici vil der, især i årgangene 1958–59 kunne findes oversigter over kirkebogsforholdene i de fleste af de tilsluttede medlemslande. I 1958 således f.eks. *Østrig*, og *England*, i 1959 *Belgien* og *Frankrig*. For Englands vedkommende kan yderligere henvises til A. R. Wagner: *English Ancestry* (Oxford 1961) og Arthur J. Willis: *Genealogy*



for Beginners (2nd. ed. Chichester 1970). For *Hollands* vedkommende foreligger der en lille praktisk vejledning af J. Jzn. Draak: *Beknopte genealogische Gids for Nederland* (1965).

Som en afslutning skal blot henvises til, at en stadig ajourført liste over de fleste landes arkiv- og biblioteksvæsen findes i det internationale periodiske værk »The world of learning«, og at kopifilm af det vigtigste genealogiske materiale fra så at sige *bele verden* findes i Mormonernes vældige samlinger i Salt Lake City, Utah, USA.

TILLÆG I

Nogle latinske ord, især fra gamle kirkebøger.

For datobetegnelser m.v. henvises til Bauer og Grotefend, for danske ord til Ordbog over det danske sprog bd. 1–27 og O. Kalkar: Ordbog til det ældre danske sprog bd. 1–5.

Anm.: Endelserne -us er hankøn, -a hunkøn og -i flertal.

aetatis suae: i en alder af ... år	e, ex: fra
absolutus/a/i: person, der har skriftet	Epiphania: Hellig 3 Konger
anno: år	filia (filiola): (lille) datter
anonymus/a: uden navn, ofte: dødfødt	filius (filiolus): (lille) søn
ante: før	frater: broder
avia: bedstemor	gens: slægt
avus: bedstefar	humatus/a/i: begravet
baptizatus/a/i: døbt	ibidem (fork.: ibid.): sammesteds
commater: kvindelig fadder	illegitimus/a/i: uægte barn
compater: mandlig fadder	intro. = introduktion
confitens: altergæst	barselskonens højtidelige indførelse i kirken efter fødsel
conjux: ægtefælle	item: ligeledes
consul: borgmester	legitimus/a/i: ægte barn
copulatus/a/i: viet	manu propria: med egen hånd.
curator: formynder, f.eks. hyp-pigt: cum curatore patre / marito: med faderen / manden som formynder	Ofte forkortet m. p., mpria, ikke at forveksle med mpp., med påholden pen, altså det modsatte
defunctus/a/i: afdød	maritus/a: ægtefælle
denatus/a/i: afdød	mater: moder
desponsatus/a/i: trolovet	matrimonium: ægteskab
dies: dag, f.eks.:	matrina: kvindelig fadder, gud-moder
eodem die: samme dag	meus/a/i: min
dies accepti baptismi: dåbsdag	mortuus/a/i: død
dies natalis: fødselsdag	natus/a/i: født
dies copulationis: bryllupsdag	obiit: (han, hun) døde
dies mortis: dødsdag	onus: byrde, skat. Især: cum omnibus oneribus: med alle påhvilende skatter
dies sepulturae: begravelsesdag	parentes: forældre
Dominica (forkortes Dom.): søndag	

Pascha: påske	soror: søster
pastor loci: stedets præst	sponsatus/a/i: trolovet
pater: fader	spurius/a: uægte barn
patrinus: mandlig fadder	sub hypotheca bonorum: med pant i ejendommen
pensionarius: forpagter	susceptrix: gudmoder
Pentecostes: pinse	testes: vidner. Især: testes baptismi: dåbsvidner
pertinentia: tilliggender. Især: cum omnibus pertinentiis: med alle tilliggende herligheder	uxor: hustru
post: efter	vide: se
publice: offentlig. Især i forb. ab- solutio: off. skrifte	viduus/a: enkemand, enke ætatis: se aetatis
puerpa: barselskone	anm.: VII br. = september
sepultus/a/i: begravet	VIII br. = oktober
sive: eller	IX br. = november
socer: svigerfader	X br. = december

TILLÆG II

Forslag til timeplan til aftenskolekursus i slægtshistorie for begyndere. Denne bog er lagt således til rette, at man ved aftenskoleundervisning nogenlunde kan anvende et kapitel pr. undervisningsaften. Sideløbende med bogen må anvendes læseprøver med gotisk skrift, enten i form af lærebogsmateriale (jvf. litteraturlisten), i form af xeroxkopier af lokalt materiale eller i form af den lysbilledserie, DHF har udgivet med henhv. 100 eller 50 billeder. Til serien foreligger et duplikeret teksthæfte udarbejdet af Grethe Ilsøe og Hans H. Worsøe. Teksthæftet bringer på mange områder oplysninger om arkivmateriale som supplerer denne bog. Serien er udsolgt, men findes på flere større biblioteker. Et kursus på 25 timer foreslås afholdt med 10 aftener à 2½ time, hvoraf ½–1 time bør anvendes til skriftlæsning hver aften, når kurset er kommet godt i gang. Følgende timeplan kan anbefales:

1. aften: Slægtshistorisk metode. Anetavlen (kap. 1).
2. – Efterslægtstavlen m.v. (kap. 2).
3. – Anlæggelse af familiearkiv (kap. 3).
4. – Det trykte materiale. Gerne med besøg på biblioteket eller lokalhistorisk arkiv (kap. 4).
5. – Kirkebøger (kap. 5).
6. – Rigsarkivet. Folketællinger og lægdsruller (kap. 6 s. 69–70).
7. – Arkivernes øvrige materiale (kap. 6 s. 62 ff.).
8. – Navneskik, datering m.v. (kap. 7).
9. – Ekskursion til landsarkiv eller rigsarkiv alt efter mulighederne.
10. – Afsluttende diskussion.

Aftenbesøg på arkiverne kan som regel etableres, men kun efter forudgående aftale i god tid og mod ekstrabetaling af personalet, der skal arbejde uden for tjenestetiden.

Det er ved afholdelse af kurser en udpræget fordel, hvis man i så høj grad som muligt kan lade deltagerne anvende eget materiale som arbejdsgrundlag.

LITTERATURHENVISNINGER.

Slægtsforskning i almindelighed.

Lærebøger og vejledende artikler:

- Forst de Battaglia, Otto: Wissenschaftliche Genealogie. Eine Einführung in die wichtigsten, Grundprobleme. Bern 1948. 282 s. (Sammlung Dalp no. 57).
- Herold Handbuch der Genealogie. Red. E. Henning u. W. Ribbe. Neustadt a/d Aisch 1972. 304 s.
- Albert Fabritius og Harald Hatt: Haandbog i Slægtsforskning, 1943. Denne bog er uomgængelig for enhver, der ønsker at trænge dybere ind i slægtshistoriske problemer. Foruden teoretisk og praktisk vejledning bringes et væld af litteraturhenvisninger. 374 s. Ny udgave 1963.
- Johan Hvidtfeldt: Slægtshistoriske studier i Sønderjylland. Skrifter udg. af Historisk Smf. f. Sønderjylland nr. 9. 2. udg. rev. og udvidet af Hans H. Worsøe, 1965. 95 s.
- Hans H. Worsøe: Grundbog i slægtshistorie. Køng Folkehøjskole 1962, 48 s. (Genudgivet af DHF).
- Anna Louise Alstrøm: Lær slægtsforskning. Berlingske Fritidsbøger, 1970, 128 s.
- Johan Carl Louis Lengnick: Om genealogiske Undersøgelser, som og Kirkebøger, 1842. 48 s.
- Paul Hennings: Slægtsforskning. Efter forfatterens død afsluttet og udg. af Harald Hatt og Albert Fabritius 1933. 260 s. Danner grundlaget Håndbog i slægtsforskning (se ovenfor).
- Eiler Nystrøm: Om Personalhistorie. Meddelelser fra dansk historisk Fællesforening I, 1913, s. 129–146.
- Albert Thomsen: Stamtavle, Anetavle og Slægtsbog. En kort Vejledning til de første personalhistoriske Undersøgelser. Fra Holbæk Amt VII, 3, 1932, s. 145–158.
- Vilhelm Marstrand: Metoder for genealogisk forskning. Personalhistorisk Tidsskrift, 1938 s. 1–18.
- Albert Fabritius: Slægtsforskning. Haandbog i Hjemstavnsforskning og Hjemstavnskultur, 1939 (red. Regnar Knudsen), s. 224–240.
- Karl Winther: Vi søger slægtens spor. Stege 1947. 44 s.
- En ganske kort vejledning findes i Politikens Hobby Bog bd. 1 (1958), 4. udg. 1967 v. H. Milther Christensen s. 364–84.

- Hans H. Worsøe: Slægtsforskning. En (uafsluttet) artikelrække i Stambladet, 1963–64.
- Hans H. Worsøe: Slægtshistorisk arbejde. Fra Randers Amt 1966, s. 17–28.
- N. P. Munk: Kend din slægt. Hvordan finder jeg ud af min slægts historie? Skivebogen 1967, s. 75–85.
- Jørgen Miltersen: Slægtsforskning. Historisk årbog for Thy og Mors 1971, s. 77–83.

Status og forholdet til historie i almindelighed:

- Louis Bobé: Om Slægts- og Personforskning. Foredrag. Fortid og Nutid IX, 1932, s. 211–217.
- Albert Fabritius: Genealogi og Historie. Personalhistorisk Tidsskrift 1937, s. 101–123.
- Albert Fabritius: Dansk Genealogi og personalhistorie i nyere tid (Ætt og By. Festskrift til S.H. Finne-Grønn. Oslo 1944, s. 63–115).
- K. Albertsen: Anesammenfald og aneforskning. Sewall Wrights indavlskoefficient, en biologisk relevant beregningsmetode. Personalhistorisk Tidsskrift 1967–68, s. 171–184.
- K. Albertsen: Slægternes uddøen som et statistisk problem. Personalhistorisk Tidsskrift 1973.
- K. Albertsen: Slægtskabsberegning. Personalhistorisk Tidsskrift 1971, s. 135–150.
- K. Albertsen: Konsangvinitetstavlen. Personalhistorisk Tidsskrift 1972, s. 121–153.
- Sten Carlsson: »Bonde, präst, embedsmand«. 1962.

Stamtavlesamlinger:

- Danmarks Adels Aarbog. Udg. siden 1884. Hvert bind indeholder register over hidtil bragte stamtavler.
- Lengnick, J. C. L.: Genealogier over adelige og borgerlige Familier 1851–1864. 1–3 i 6 bd. (Må ofte tages med forbehold).
- Elvius, Hiort-Lorenzen og Hauch-Fausbøll: Patriciske Slægter. 1891–1930. Bd. 1–5.

Enkelte stamtavler og efterslægtstavler. Indrykningssystemet:

- J. Vahl: Slægtsbog over afkommet af Christjern Nielsen, Borgmester i Varde o. 1500 (1879–97).
- Indrykningssystemet anvendes desuden af Lengnick og af Danmarks Adelsårbog indtil 1919 (se ovenfor).

Den generationsvise opstilling:

Mogens Seidelin: Den Seidelinske Slægtsbog I–III (1940–1971).
Henning Aarup og Hans H. Worsøe: Wilhelm Adolph Worsøes slægts-
bog, 1965.
Systemet anvendes af Danmarks Adels Årbog fra 1919.

Den tabellariske opstilling:

Lise Lund: Biskop Rasmus Møllers slægt. 1969.

Konsangvinitetstavler:

Albert Fabritius: Hans Majestæt Kong Christian X og hans Slægt-
ninge, 1937.
J. B. Strandbygaard: Ane- og slægtskabstale for Mette Elisabeth og
Jenge Pernille Strandbygaard, 1972.

»Slægtsbog«:

Jens Larsen og Ane Kjerstine Jensdatter. Deres forfædre og efterslægt.
Jelsbakslægten. Samlet af pastor Jens Jelsbak og CF-korpschef Har-
ald Møller. Dupl. 1960, 68 s.

Indsamling af materiale i familiens eje:

Behandling og indsamling af traditionsstof i almindelighed:
Iørn Piø: Folkeminder og traditionsforskning. DHFs håndbøger. 2.
forøgede udg. 1971.
Carsten Bregenhøj: Etnologisk interviewteknik. DHFs håndbøger
1971.

Specielle emner:

Morten Kamphövener: Jomfru Fanny i kritisk belysning. Sønderjyske
Årbøger 1964, s. 214–231.
Viggo Starcke: Giertrud Birgitte Bodenhoff's Mysterium. 1954. 134 s.
Albert Fabritius: Giertrud Birgitte Bodenhoffs mysterium og grav-
røverierne på Assistens kirkegård. Personalhistorisk Tidsskrift 1955
(særtryk). 20 s.

Billedmateriale og sølvtøj:

Bjørn Ochsner: Fotografer i og fra Danmark indtil år 1900, I–II,
1969.
Louis E. Grandjean og Albert Fabritius: Den lille portrætkunst, 1949.

- Povl Eller: Historisk Ikonografi. DHFs håndbøger 1964.
- A. Strange Nielsen: Lokalhistoriske arkiver. DHFs håndbøger 1972.
Heri afsnit om arkivering og identifikation af billeder med en meget nyttig oversigt over de forskellige formater. S. 75–78.
- Chr. A. Bøje: Danske guld- og sølvmedemærker før 1870. Illustreret folkeudg. red. af Bo Bramsen. Politiken 1954.

Skriftlæsning:

- Erik Kroman: Skriftens historie i Danmark fra reformationen til nutiden. 1943. Genoptryk ved DHF.
- H. Hjelholt: Skriftprøver fra tiden efter reformationen til midten af 19. årh. M. tekstlæsninger. 2. opl. 1948. Optrykt af DHF.
- Anna E. Møldrup: Gotisk skrift. Vejledning i læsning af kilder til slægtsforskning. 1940. Nye udg. 1963 ff.
- H. K. Kristensen: Lille vejledning i læsning af gotisk skrift. 1956.
- H. V. Gregersen: Gotiske skriftprøver fra sønderjyske arkivalier. Skrifter udg. af Hist. smf. f. Sdj. nr. 21. 1961.

Biblioteksbenyttelse:

- Bibliotheca danica. Udg. v. Chr. Bruun m.fl. 1877–1948, bd. 1–7. Fortegnelse over danske bøger udg. 1482–1840. Bd. 3 indeholder personalhistorie. Ny udg. 1961 ff.
- Dansk bogfortegnelse for årene 1841 ff. Udkommer fra 1909 hvert 5. år desuden i samlebind.
- Erichsen og Krarup: Dansk historisk bibliografi. Systematisk fortegnelse over bidrag til Danmarks historie til udgangen af 1912, bd. 1–3. Ny udg. 1929. Bd. 3: Personalhistorie.
- Henry Bruun: Dansk historisk bibliografi 1913–1942, 1966 ff.
- Henry Bruun: Dansk historisk bibliografi 1943–1947. 1956.
- Bente Pedersen: Dansk Historisk Årsbibliografi 1967 (1972). Udg. af Den danske historiske Forening og DHF i samarbejde med Det kgl. Bibliotek. Det er planen herefter årligt at udsende historiske bibliografier. 1968 er udsendt i 1973.
- Knud Larsen: Fortegnelse over bibliografier. 1961.
- Lauritz Nielsen: Vejledning i biblioteksbenyttelse og almindelig bibliografi. 1943. 200 s.
- Axel Andersen: Håndbøgernes Hvor-står-det. Politiken 1969.
- Chr. Behrend: Katalog over Det kgl biblioteks håndskrifter vedr. dansk personalhistorie 1925–27, bd. 1–2.

Bd. 1: Enkelte personer og familier.

Bd. 2: Alm. samlinger vedr. dansk personalhistorie.

Alfr. Krarup: Katalog over universitetsbibliotekets håndskrifter 1929–35, bd. 1–2. (Håndskrifterne findes nu på Det kgl. Bibl.). Bd. 1: personalhistorie, bd. 2: topografi, historie m.v.

Frederiksberg kommunebiblioteker: Katalog over genealogisk samling 1944–1951. Bd. 1–2. 98 + 52 s.

Olav Christensen: Bibliografi over sønderjysk slægtstavelitteratur m. tillæg: Manuskripter vedr. sdj. personalhistorie i Landsarkivet i Åbenrå v. P. Kr. Iversen. 2. udg. 1959. Udg. af Hist. Smf. f. Sdjyll.

Enkelte håndbøger:

Dansk biografisk leksikon.

1. udg. v. C. F. Bricka 1887–1905. Bd. 1–19.

2. udg. v. P. Engelstoft og Sv. Dahl: 1933–1944. Bd. 1–27.

Dansk biografisk håndleksikon. Ved Sv. Dahl og P. Engelstoft. Bd. 1–3. 1920–1926.

Danmarkshistoriens Blå bog. Udgivet af Kraks Legat. 1971.

Olav Klose: Biographisches Lexicon für Schleswig-Holstein. 1970 ff.

Lokalhistorie og topografi:

Regnar Knudsen (red): Håndbog i hjemstavnsforskning og hjemstavnskultur. 1939.

Håndbog for danske lokalhistorikere. Red. J. Hvidtfeldt. 1952–56.

P. Kr. Iversen: Vejledning for sønderjyske lokalhistorikere. Udg. af Hist. smf. f. Sdjyll. 1946.

Chr. Heilskov: Dansk provinstopografi. 1920–1949. Bd. 1–2.

J. P. Trap: Danmark. 5. udg. red. af Niels Nielsen, P. Skautrup og P. Engelstoft. 1953–1972. De ældre udgaver er stadig af stor interesse.

J. P. Trap: Hertugdømmet Slesvig. 1864.

Erik Pontoppidan og Hans de Hofman: Danske atlas. 1763–81.

Danmarks kirker. Udg. af Nationalmuseet. 1933 ff. – uafsluttet.

Bibliografi over dansk folkekultur 1955–1964. Udg. af foreningen »DanmarksFolkeminder« 1957–1966.

Sv. Larsen: Studier over det fynske rådsaristokrati i det 17. årh. I–II, 1965.

Tidsskrifter:

Personalhistorisk Tidsskrift. Udg. af samfundet for dansk-norsk genealogi og personalhistorie 1880 ff.

Indholdsfortegnelser: 1880–1929 (H. Hjorth-Nielsen), 1930–1945 (Albert Fabritius), 1946–1965 og 1966–72 (Hans H. Worsøe) foreligger alle som særtryk.

Hvem forsker Hvad, dupl. Udkommet hvert år siden 1969.

Biografiske Tidsskriftartikler. Register til Danske blandede Tidsskrifter (1855–1912) og Dansk Tidsskrift-Index (1915–49). Ved Sven Houmøller. Udg. af Bibliotekscentralen 1971.

Nekrologi og ligprædikener:

V. Richter: Dødsfald i Danmark 1760–1790 (1907).

V. Richter: 100 års dødsfald 1791–1890 (1901–05).

Derefter Personalhistorisk Tidsskrift 1881–1923 og 1944 ff.

Fritz Roth: Restlose Auswertungen von Leichenpredigten und Personalschriften für genealogische und kulturhistorische Zwecke. 1959 ff. Uddrag heraf vedr. danskere ved Vello Helk i Personalhistorisk Tidsskrift 1971, s. 197–209.

Jul. Margolinski: dupl. fortegnelser over jødiske begravelser: Møllegade 1693–1953 (1954), Vestre kirkegård 1886–1955 (1955), danske provinsbyer 1722–1956 (1957) og St. Thomas 1837–1916 (1965).

Enkelte stænder:

S. V. Wiberg: Personalhistoriske, statistiske og genealogiske bidrag til en almindelig dansk præstehistorie. 1870–73. (Uforandret optryk 1959 ff.). Bd. 1–4. — Omfatter tiden fra reformationen til 1868, fortsættes af S. Elvius for tiden 1869–1884 og af M. Groshenning og Th. Fausbøll for tiden 1884–1911. Derefter Paul Nedergård: Personalhistoriske, sognehistoriske og statistiske bidrag til en dansk præste- og sognehistorie (kirkelig geografi) 1849–1949. Derefter Kirkelig Håndbog.

Otto Fr. Arends: Gejstligheden i Slesvig og Holsten fra Reformationen til 1864. Bd. 1–3. 1932 f.

Om de øvrige stænder se Fabritius og Hatt.

En bibliografi over stater 1948–1972 er trykt i Personalhistorisk Tidsskrift, 1973 s. 69–91.

Aviser:

Ehrencron-Müller: Gravskrifter i danske Aviser 1759–1800 (1944).

Fortegnelse over danske aviser 1648–1967 med angivelse af de mikrofilmene. Udgivet af Minerva Mikrofilm A/S.

Lokalhistoriske arkiver:

Fortegnelse over lokalhist. arkiver i Hvem forsker Hvad 1973.

A. Strange Nielsen: Lokalhistoriske arkiver. DHFs håndbøger 1972.

Laust Kristensen: Lokalhistoriske arkiver. Fynske Årbøger 1972, s. 7–14.

Helle Linde og Anker Olsen: Manuskripter og arkivalier i danske samlinger. Udg. af DHF, 144 s., 1968.

Lokalhistorisk Arkiv 1967–71, derefter Lokalhistorisk Journal 1972 ff.

Kirkebøger:

S. Nygård: Danmarks kirkebøger. En oversigt over deres væsentlige indhold indtil 1891. Vejledende arkivreg. V. 1933. M. duplikeret tillæg: Oversigt over indholdet af de i landsarkiverne beroende kirkebøger pr. 1. maj 1957.

Præstearkiver og kirkeregnskabsbøger. Landsarkivet for Nørrejylland. Oversigter nr. 1, 1962.

Foreløbige arkivregistraturer udgivet af landsarkivet for Sjælland: En fuldstændig registratur over arkivets kirkebogsbestand er siden 1968 under udgivelse i denne serie.

Fyns stifts Kirkebøger. Arkivregistratur udgivet af Landsarkivet for Fyn. 1972.

Troels Dahlerup: Fromhed styrker rigerne. Kirkebogsforordningen af 20. maj 1645 og dens baggrund. (Åfhandlinger om arkiver ved Rigsarkivets 75-års jubilæum 1964, s. 70–81).

Paul G. Ørberg: Hovedministerialbog og kontramministerialbog. Arkiv, 3. årg., s. 172–185, 1970.

En del kirkebogsuddrag og enkelte hele kirkebøger er udgivet på tryk. Et fremragende eksempel på en fyldig gammel kirkebog er: Levnedsløb i Sørbymagle og Kirkerup kirkebøger 1646–1731. Udg. af Landbohistorisk Selskab v. Ole Højrup. 1963–68.

Om kirkebøgernes kulturhistoriske indhold se:

Gustav Bang: Kirkebogsstudier. 1906.

Paul G. Ørberg: Vel født er vel en trøst. Skalk 1972/4 s. 19–28.

Arkivvæsenet i almindelighed:

Harald Jørgensen: Nordiske arkiver. 1968. 314 s.

- Axel Linvald: Dansk Arkivvæsen. Historie, Organisation og Virksomhed. 1933. 108 s.
Johan Jørgensen: Skifter og testamenter. DHF 1968.

De enkelte landsarkiver:

- Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm og hjælpemidlerne til dets benyttelse. En oversigt af Harald Jørgensen. 1966.
Axel Nørli: Skifteprotokoller i Landsarkivet for Sjælland m.m. 1948.
Foreløbige arkivregistraturer udg. af Landsarkivet for Sjælland. Omfatter lægdsruller, ældre fængselsarkiver, brandforsikringsarkivalier og lavsarkiver. Under udgivelse er rækker af registraturer om retsbetjentarkiver og kirkebøger.
Gribsvad og Hvidtfeldt: Landsarkivet for de sønderjyske landsdele. En oversigt. Vejled. arkivreg. VI. 1944.
Landsarkivet for Fyn og hjælpemidlerne til dets benyttelse. En oversigt af Anne Riising. 1970. 180 s.
Knud J. V. Jespersen: 3. udskrivningskreds' arkiv 1788–1956.
Magistratsarkiver indtil 1868 i Landsarkivet for Fyn (1973).
Desuden er under udgivelse en serie af små dupliserede vejledninger.
Foreløbig er udkommet: Hjælpemidler til benyttelse af Landsarkivet for Fyn med særligt henblik på slægtshistoriske studier (1972, 4 s.) og Nøgle til skilsmisse- og separationssager i Fyns stift (1972).
Jyllands Brevkiste. Landsarkivet for Nørrejylland 1891–1966 (1966).
O. M. Hofman-Bang: Jens Sørensen og Maren Nielsdatter. Håndbog til brug ved slægtshistoriske undersøgelser ved jyske arkiv. (Fort. over det vigtigste personalhistoriske stof på landsarkivet i Viborg). 1927.
Oversigt over hjælpemidler til arkivstudier i Landsarkivet for Nørrejylland. (1973, dupl.).
De nørrejske landdistrikters rets- og politikredse indtil 1956 (1967, dupl.), 123 s.
De nørrejske købstæders og landsognes lægdsbetegnelser 1789–1970 (1972, dupl.).
Oversigt over de private godsers fæste- og skiftearkivalier (1970, dupl.), over arkivalier vedr. borgerskaber og næringstilladelser (1971, dupl.) og over udskrivningsarkivalier 1700–1788 (1972, dupl.).
Arkivregistraturer 1–3 omfattende Forskellige arkiver (x-arkiver), håndskriftsamlingen og ryttergodserne (dupl.).

Fra det nørrejske landsarkiv er kopier af registraturerne over rådstuearkiverne og amtsarkiverne før 1850 udstationeret på de øvrige arkiver og større biblioteker.

Rigsarkivet:

Kr. Erslev: Rigsarkivet og hjælpemidlerne til dets benyttelse. 1923. Af serien Vejledende Arkivregistraturer er følgende bind af særlig betydning for slægtsforskeres arbejde med Rigsarkivets materiale:

I. Danske Kancelli. XII. Rentekammeret. IV–VIII–IX Privatarkiver (delvis forældet). III. Finansarkiver. VII Tyske Kancelli. X. Sønderjyske Fyrstearkiver.

Private personarkiver i Rigsarkivet. Foreløbige Arkivregistraturer. Ny serie nr. 3. Kbh. 1972 (274 s).

Kancelliets Brevbøger vedr. Danmarks indre forhold. I uddrag. Udkommet er 1551–1645.

Kronens skøder på afhændet og erhvervet jordegods i Danmark. 1535–1765.

Carl v. Kohl: Hærens arkiv. 1946.

Matriklerne 1664 og 1688. Rigsarkivets specialregistraturer (1968, dupl).

Tidsskriftet *Fortid og Nutid* indeholder mange oversigter over arkivmateriale og også ligefrem registraturer. En del af de ældre artikler er optrykt i samlebindet *Lokalhistorie-Rigshistorie* (1967).

E. Marquard: Folketællingerne og deres benyttelse (*Fortid og Nutid* III, s. 137–148).

H. Hjelholt: Lægdsrullerne og deres betydning for slægtshistorisk forskning (*Fortid og Nutid* XI, s. 1–24).

Carl Christiansen: Om amtsregnskaberne som historisk kilde (*Fortid og Nutid* IV, p. 1–37) og

Gunnar Knudsen: De danske matrikler og deres benyttelse ved historiske undersøgelser (*Fortid og Nutid* II, p. 1–42).

Fortegnelse over bispearkivernes indhold findes i *Fortid og Nutid*: Sjælland bd. V, Lolland-Falster bd. VII, Fyn bd. VI og Jylland bd. V.

En registratur over bevarede tingbøger findes bd. XV, købstædernes skøde- og panteprotokoller bd. VI.

Erhvervsarkivet:

Ole Degn: Landhusholdningsselskabets arkiv. Registratur og journal-

registre 1769–1807. Om udnyttelsen af det personalhistoriske stof heri, se samme forb. i Personalhistorisk Tidsskrift 1970.
Erhvervshistorisk Årbog 1949 ff. Heri årlige lister over afleveringer til Erhvervsarkivet.

Tidsregning:

Herluf Nielsen: Kronologi. DHF 2. udg. 1967. (M. litt.henvisninger).
R. W. Bauer: Calender for Aarene 601 til 2200. 1868. Fot.optr. 1961 ved DHF.
H. Grotefend: Taschenbuch der Zeitrechnung. 10. opl. v. Th. Ulrich. 1960.

Navneskik:

R. Hornby: Danske navne. Træk af navngivningens historie 1951.
Nielsen, Olrik og Steenstrup: Dansk Navneskik. 1899.
A. Foldspang: Navneloven af 1961. Persh. T. 15. rk. 2. bd. 1967–68, s. 1–12.
Kristian Hald: Personnavne i Danmark. I. Oldtiden. DHF 1971.
II. Middelalderen og et tredje bind er planlagt.
Wilh. D. Bahnson: Wie endete die patronymische Namensgebung in Schleswig-Holstein. Famkd. Jb. Schl.-H. 1973, s. 60–73.

Heraldik:

Sven Tito Achen og Ole Rostock: Dansk heraldisk bibliografi 1589–1969. Udg. af DHF 1971.
Poul Reitzel: Våbenførende slægter i Danmark, 1945 ff.
Knud Prange: Heraldik og Historie. DHF 1962.
Sven Tito Achen: Identifikation af anonyme våbenskjolde. DHF 1972.
Sven Tito Achen: Danske adelsvåbener. En heraldisk nøgle. 1973.
Knud Prange: Heraldisk nøgle til nyt dansk adelsleksikon. 1959.
Heraldisk Tidsskrift. Udg. af Heraldisk Selskab 1960 ff.
Allan Tønnesen: Helsingørs bomærker 1968. Med værdifuld teoretisk indl. om bomærker.

Alment:

Aksel Lassen og Ole Karup Pedersen: Slægtens spor. 1963.

Slægtsforskning i udlandet:

Se titlerne anført i kap. 8.

STIKORDSREGISTER

- Adelsslægter 47, 93
Agnatisk 22
Amtsarkiver 63, 67–68, 100
Amtsregnskaber 100
Anebæk 15–16
Aneforskydning 19
Anegeneration 17–18
Anesammenfald 18–19
Anetavle 10–21, 92
Anetavleskema 11–13
Apotekere 48
Arkivregistraturer, trykte 62, 98–101
Arkivvæsenet, 60–62, 98–100
Arveting 38, 95
Ascendens 10
Attester 57–58
Aviser 50–51, 97–98
Befolkningsgenealogi 31
Bevillinger 67
Bibliografier 42–43, 49, 95–96
Bibliotekernes materiale 42 ff., 92 ff. (spec. 95–96)
Billeder 36–37, 51, 94–95
Biografiske leksika 46, 96
Bispearkiver 63, 100
Bomærker 80, 101
Borgere 44, 48, 63, 65, 67, 68, 71, 93
Borgerskaber 67, 99
Brandforsikring 66, 99
Bønder 13, 63, 66–67, 68, 71–72
Civilregistre 56–57
Cognatisk 22
Copulation 54, 68
Danske Kancelli 71, 100
Dateringsproblemer 75–76, 101
Descendens 10, 22
Efterslægtstavle 10, 22–29, 93–94
Embedsmænd 48–50, 71–72
Enkekassen 72
Erhvervsarkivet 68, 100–101.
Familiearkiv 38–41
Familietradition 32–34, 94
Finland 84
Flytninger 54, 59
Folketællinger 69–70, 100
Færøerne 74
Fæsteprotokoller 66–67
Generationsvis opstilling 26–27, 29, 94
Godsarkiver 63, 66, 67
Gotisk skrift 38, 39, 61, 95
Guldsmede 95
Heraldik 79–80, 101
Hof- og statskalenderen 50
Hærens arkiv 73, 100
Håndskriftsamlinger 46, 49, 74, 95, 96, 99
Indrykningssystemet 24–26, 93
Indsamling af oplysninger 21, 32 ff, 94
Indvandring 71, 73, 81
Interviews 34–36, 40–41, 94
Introducerede barselskvinder 54–56
Island 84
Jordebøger 66
Jordemoderprotokoller 58, 61
Jurister 49
Kildekritik 32–34
Kirkebøger 52–59, 61, 62, 68, 78, 89–90, 98
Kongelig afstamning 33–34, 47
Konsangvinitetstavle 10, 29–30, 93, 94
Kunstnere 49, 65
København 65, 68, 69
Landshusholdningsselskabet 68, 100–101
Landsarkiverne 57, 60–68, 74, 99–100
Latinskoler 49, 67
Lav 67, 68, 99
Lokalhistorie 44–45, 96
Lokalhistoriske arkiver 51, 98
Lysbilleder 91
Lægdsruller, se udskrivningsvæsenet
Læger 48

- Lærere 49, 63
Marinen 50, 65, 73
Matrikelsvæsen 72, 100
Mikrofilm 51, 57, 61
Militære 49–50, 65, 72, 73
Møntenheder 39
Navneskik 59, 76–79, 101
Nekrologi 46–47, 97
Norge 82–83
Nummereringssystemer 14–16, 22–23
Opstillingssystemer 22 ff., 93–94
Patronym 76–77, 101
Personregistre, se civilregistre
Primogenitur 24
Privatarkiver 73, 100
Proveniens 60
Proband 11
Provstearkiver 62, 63
Provstikirkkebogskontorer 86–87
Præster 48, 63, 65
Præstearkiver 52 ff., 62
Regnskaber 72
Rentekammeret 71–72, 100
Retsbetjentarkiver 63–67, 99
Rigsarkivet 58, 60–62, 68–74, 100
Ryttergodset 63, 67, 71, 99
Skifter 63–65, 99
Skilsmisse 67, 99
Skøde og pantevæsen 65–67, 71
100
Slægtskabstavle, se konsangvinitetstavle
Slægtsbog 11, 30, 94
Stamrække 15, 16–17
Stamtavle 22–29, 93–94
Stamtavlediagram 23
Stamtræ 24
Stater 48–49, 97
Studenter 49
Sverige 83–84
Sønderjylland 9, 43, 46, 48, 49, 50, 52–53, 56–57, 58–59, 65, 66, 69–70, 72, 86–87, 92, 95, 96, 99
Tabellarisk opstilling 27–29, 95
Teksthæfte til anetavlen 19–21
Testamenter 71, 99
Tidsskrifter 43–44, 45, 96–97
Til- og afgangslister 54
Tilgængelighed 57, 61, 69
Tingbøger 65, 100
Trolovelse 54
Tyendelister 54
Tyskland 84–87
Udlandet (undt. lande opt. under eget navn) 87–88
Udskiftningen 67
Udskrivningssvæsenet 67, 68, 70, 99, 100
Udvandring 81
USA 81, 88
Vejledninger 8–9, 42 ff., 53, 62, 71, 81–88, 92 ff.
Vestindien 57, 97

